

KABİNE Insights

Sayı: 04 • Mart 2026

Alt Yüklenicilik İnşaat Sözleşmelerinde
İşverenin Ödemesine Bağlı Ödeme Hükümleri
(pay-when-paid ve pay-if-paid)

Selim Can Bilgin

AB Sürdürülebilirlik Direktiflerinin Türk Şirketleri Açısından İklim
Davaları Kapsamındaki Etkileri

Gülce Keskin & Sude Kınık

İnşaat Projelerinde Teminat Mektupları ve Uyuşmazlık Çözümü

Tolga Bayrak

Türk Hukukunda Pay Sahibi Aktivizmi

İlker Demirtaş

Emtia Tahkimine Giriş: GAFTA ve FOSFA Örnekleri

Lara Oranlı

İçindekiler

Alt Yüklenicilik İnşaat Sözleşmelerinde
İşverenin Ödemesine Bağlı Ödeme Hükümleri
(pay-when-paid ve pay-if-paid)

1

Selim Can Bilgin

AB Sürdürülebilirlik Direktiflerinin Türk Şirketleri
Açısından İklim Davaları Kapsamındaki Etkileri

9

Gülce Keskin & Sude Kınık

İnşaat Projelerinde Teminat Mektupları
ve Uyuşmazlık Çözümü

24

Tolga Bayrak

Türk Hukukunda
Pay Sahibi Aktivizmi

33

İlker Demirtaş

Emtia Tahkimine Giriş:
GAFTA ve FOSFA Örnekleri

44

Lara Oranlı

Alt Yüklenicilik İnşaat Sözleşmelerinde İşverenin Ödemesine Bağlı Ödeme Hükümleri (pay-when-paid ve pay-if-paid)

Selim Can Bilgin

Giriş

Bu yazıda, inşaat projelerinde ve dolayısıyla eser sözleşmelerinde sıklıkla karşılaşılan pay-when-paid ve pay-if-paid türü¹ ödeme hükümlerine ilişkin uygulama, öğretilerdeki tartışmaların detayına girilmeksizin kısaca tasvir edilmektedir. Yazıda esas olarak pratik bir perspektif benimsenmektedir.

Bu tür hükümler alt yükleniciye yapılacak ödemenin ana yüklenicinin işverenden ödeme almasına bağlanmasını öngörür ve çoğu zaman back-to-back (*sirt sırta*) sözleşme yapısının bir parçası olarak ortaya çıkar. Yazıda öncelikle bu düzenlemelerin sözleşme pratiğinde nasıl ortaya çıktığı ve pay-when-paid ile pay-if-paid ayrımının ne anlama gelebileceği incelenecektir. Ardından Türk hukukunda sözleşme serbestisi ilkesi ışığında bu hükümlerin geçerliliği ve hangi durumlarda sınırlandırılabilirliği ele alınacaktır. Son olarak bu hükümlerin somut uyuşmazlıklarda ne şekilde tezahür edebileceği iki örnek senaryo üzerinden tartışılacak ve sözleşme hazırlanırken dikkat edilmesi faydalı olabilecek bazı hususlar özetlenecektir.

Genel olarak ödemeye bağlı ödeme hükümleri

İnşaat projelerinde çoğu zaman farklı paydaşların sürece dahil olduğu birden çok sayıda sözleşmenin imzalandığı bir yapı söz konusudur. İşveren ile ana yüklenici arasında yapılan sözleşmenin yanında, ana yüklenici ile çeşitli alt yükleniciler arasında

¹ Bu hükümler Türkçe olarak ödenmişse öde ya da ödendiğinde öde şeklinde de anılabilir ancak bu makalede yaygın kullanıma paralel olarak İngilizce ifadeler kullanılacaktır.

kurulan muhtelif eser sözleşmeleri bulunur. Bu sözleşmeler hukuken doğrudan bağlı olmasalar dahi; bunlar işin finansal ve idari yapısı gereği birbirine bağlıdır. Ana yüklenicinin işverenden tahsil ettiği bedel çoğu zaman alt yüklenicilere yapılacak ödemelerin kaynağını oluşturur. Bir başka deyişle, uygulamada alt yüklenicinin yaptığı işin finansmanını dolaylı olarak asıl işveren sağlamaktadır.

Bu nedenle ana yüklenici açısından ortaya çıkabilecek ve kendi bakış açısından risk olarak görülecek hallerden biri, işverenden tahsil edemediği bir bedelin alt yükleniciye ödenmesi riskidir. Uygulamada bu riskin sözleşme zinciri içinde belirli ölçüde dağıtılması amacıyla pay-when-paid veya pay-if-paid hükümlerine yer verildiği görülür. Bu tür hükümler çoğu zaman ödeme süreçlerinin yönetilmesi ve asıl işverenin ödememe riskinin alt yükleniciye yansıtılması ya da bunun en azından alt yükleniciyle paylaşılması amacını taşır.

Bu tür hükümler farklı biçimlerde ortaya çıkabilir. Bazen sözleşmede açıkça "işveren tarafından ödeme yapılmadan alt yükleniciye ödeme yapılmayacaktır" şeklinde bir düzenleme bulunur. Bazı sözleşmelerde ise bu sonuca dolaylı biçimde ulaşılır. Örneğin alt yüklenicinin hakedişinin, ana sözleşmede düzenlenen hakediş mekanizmasına bağlanması ya da birbirini takip eden ve birbirinin gerçekleşmesine bağlı süreçler öngörülmesi ile yine aynı sonuca ulaşılabilir. Bu şekilde hem zamanlama hem de kapsam açısından birbiri üzerinden şekillenen ödeme süreçleri oluşturulabilmektedir.

Sürecin ne şekilde gelişeceğinden bağımsız olarak, yazının başında da zikredilen, iki temel modelden söz edilmektedir. Bunlardan birincisi pay-when-paid (ödendiğinde öde) modelidir. Bu modelde alt yüklenicinin alacağı doğrudandır; ancak alacağın vadesi ana yüklenicinin işverenden ödeme almasına bağlanmıştır. İkinci model ise pay-if-paid (ödenmişse öde) modelidir. Bu modelde alt yüklenicinin alacağının doğumu doğrudan işverenin ödeme yapmasına bağlanır. Bu ayrımı somutlaştırmak için ikisine de birer kısa örnek vermek isterim:

Örnek 1: Pay-When-Paid (Vade Düzenlemesi)

Alt Yükleniciye yapılacak ödemeler, Yüklenici tarafından İşverenden ilgili iş kalemine ilişkin ödemenin alınmasından sonra yapılacaktır. Yüklenici, İşverenden tahsil ettiği tutar ölçüsünde ve bu tahsilatı takiben [7/14] gün içinde Alt Yükleniciye karşılık gelen ödemeyi yapacaktır.

Bu tür bir düzenlemede borç vardır, ancak ödeme zamanı işverenden tahsilata bağlanmıştır.²

² Bu tür düzenlemeler, bir bakıma asıl işverenin ödeme yapacağı ön kabulüne dayanan bir iyimserlik taşımaktadır.

Örnek 2: Pay-If-Paid (Borcun Doğumunun Düzenlenmesi)

Alt Yüklenicinin bu sözleşme kapsamındaki hakediş alacakları, Yüklenicinin İşverenden aynı iş kalemine ilişkin ödemeyi tahsil etmesi koşuluna bağlıdır. Yüklenicinin İşverenden ilgili ödeme kalemini tahsil etmemesi halinde, Alt Yükleniciye karşı bu kalem bakımından ödeme yükümlülüğü doğmaz.

Bu tür bir düzenlemede ise ödeme koşula bağlanmıştır; yani borcun doğumu veya ifa edilebilirliği işverenin ödeme yapmasına bağlıdır.

Bu hükümlerde de görülebileceği üzere pay-when-paid ve pay-if-paid ayrımı teorik olarak önemli görünse de, uygulamada iki düzenleme arasındaki fark belirsizleşebilmektedir. Zira işveren ödeme yapmadığı sürece alt yüklenicinin alacağı ödeme fiilen gerçekleşmez. Bu nedenle pay-when-paid hükümleri, görünüşte bir vade düzenlemesi olarak nitelendirilse de, lafzi olarak ifade ettikleri anlam çerçevesinde, işverenin ödeme yapmaması durumunda pay-if-paid hükümlerine benzer sonuçlar doğurabilecektir.³

Türk hukukunda bu hükümlerin niteliği

Türk hukukunda bu tür düzenlemelere dair özel bir hüküm bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu tür hükümlerin değerlendirilmesinde esas olan sözleşme serbestisidir. Türk Borçlar Kanunu'nun ("TBK") 26. maddesine göre taraflar sözleşmenin içeriğini kanunun çizdiği sınırlar içinde serbestçe belirleyebilirler. Bu nedenle ödemenin belirli bir olaya ya da üst ilişkideki ödemeye bağlanması kurgusunun hukuka aykırı bir yanı bulunmamaktadır.⁴ Nitekim bu tür hükümlere sıklıkla yer verilmektedir.

Bu noktada değerlendirmeye değer bir başka konu, böyle hükümlerin genel hükümler kapsamında şarta bağlı sözleşme ya da sorumsuzluk anlaşması kapsamında ele alınıp alınmayacağıdır.⁵ İlgili hükmün ne şekilde oluşturulduğuna bağlı olarak iki şekilde de nitelendirmenin iddia edilmesi imkân dahilindedir. Bu nitelendirme istisnai haller dışında yine geçerlilik açısından bir sorun yaratmayacaktır. Ancak aşağıda ele alacağımız üzere hükmün uygulanmasının sınırlanması bakımından bu tür bir nitelendirme önem arz edebilecektir.

³ Bu nedenle doktrinde bazı yazarlar, sözleşme hükmünün pay-if-paid mi yoksa pay-when-paid mi olduğu konusunda tereddüt bulunması halinde, hükmün alt yüklenici lehine yorumlanarak bir vade düzenlemesi olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

⁴ Ziya Akıncı, *Milletlerarası İnşaat Sözleşmeleri*, 1. Baskı, 2023, s. 203-204; Gökçe Kurtulan, "Alt Yüklenici Sözleşmelerinde Yer Alan "Pay If Paid" ve "Pay When Paid" Ödeme Klozlarının Hukuki Niteliği ve Geçerliliğine İlişkin Bir Değerlendirme", *Jurix*, 2025 (Kurtulan), s. 737-740; Halil Akkanat, *Alt Yüklenicilik Sözleşmesi*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2010 (Akkanat), s. 89-91.

⁵ Akkanat, s. 89-91; Kurtulan s. 739-741.

Bununla birlikte bu hükümlerin genel hükümler çerçevesinde geçersizliği ya da somut olay bazında uygulamasının sınırlandırılması mümkün olmaktadır. Bu çerçevede bir sonraki bölümde genel işlem şartları (TBK md. 20-25), dürüstlük kuralı (TMK md. 2) ve yine dürüstlük kuralının uygulanmasının özel bir görünümü olan şarta bağlı borçlarda şartın gerçekleşmesinin dürüstlük kuralına aykırı olarak engellenmesi (TBK md. 175) kurumları incelenecektir. Ayrıca ek olarak sorumsuzluk anlaşmalarının sınırını teşkil eden ağır kusur hali de yine bu hükümlerin sınırlandırılmasında gündeme gelebilecektir (TBK md. 115).

Bu tür hükümlerin uygulanması hangi durumlarda sınırlandırılabilir?

Yukarıda da değinildiği üzere bu tür hükümlerin geçerliliği kural olarak sözleşme serbestisi çerçevesinde kabul edilse de, genel hükümler çerçevesinde hükmün geçersizliği ya da somut olayda uygulanmalarının sınırlandırılması mümkün olabilir. Bu çerçevede özellikle genel işlem koşulları denetimi, dürüstlük kuralı, borcun bağlı olduğu şartın gerçekleşmesine engel olma ve sorumsuzluk anlaşmalarına ilişkin sınırlamalar gündeme gelebilecektir.

Pay-when-paid veya pay-if-paid türü hükümler bazı durumlarda genel işlem koşulları çerçevesinde de tartışılabilir.⁶ Türk Borçlar Kanunu'na göre genel işlem koşulları, taraflardan biri tarafından önceden hazırlanarak karşı tarafla müzakere edilmeden sözleşmeye dahil edilen hükümlerden oluşur (TBK m.20 vd.). Bu durumda hükmün sözleşmenin niteliği bakımından beklenmedik olup olmadığı veya taraflar arasındaki dengeli dürüstlük kuralına aykırı biçimde bozup bozmadığı incelenebilir.

Bununla birlikte inşaat sözleşmelerinde tarafların çoğu zaman tacir olduğu ve bu tür risk dağılımı mekanizmalarının ticari ilişkilerde sıkça kullanıldığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla bu hükümlerin genel işlem koşulları denetimine takılması nadiren gerçekleşecek bir durumdur. Genel işlem koşulları üzerinden geçersizlik ancak hükmün gerçekten müzakere edilmemiş olması ve alt yüklenici bakımından olağan dışı bir risk oluşması gibi istisnai durumlarda gündeme gelecektir.⁷

Bu tür hükümlerin uygulanmasını sınırlayabilecek bir diğer kurum, hakkın kötüye kullanılması yasağıdır. Türk Medeni Kanunu'nun 2. maddesi uyarınca bir hakkın

⁶ Yeşim M. Atamer, *Sözleşme Özgürlüğünün Sınırlanması Çerçevesinde Genel İşlem Şartlarının Denetlenmesi*, Beta, 2001.

⁷ Yargıtay da genel işlem koşullarına ilişkin hükümlerin yalnızca tüketici ilişkileriyle sınırlı olmadığını, tacirler arasında kurulan sözleşmeler bakımından da uygulanabileceğini kabul etmektedir. Bununla birlikte tacirler arasındaki ticari ilişkilerde sözleşme hükümlerinin daha bilinçli şekilde kurulduğu varsayımı nedeniyle bu denetimin daha sınırlı ve istisnai şekilde gündeme geleceği belirtilmektedir: Yargıtay 11. HD, 29.05.2017, E. 2016/4676, K. 2017/3160.

açıkça kötüye kullanılması hukuk düzeni tarafından korunmaz. Bu ilke pay-when-paid ya da pay-if-paid hükümleri bakımından da pratikte uygulama bulabilecek niteliktedir. Hatta çoğu durumda bu hükümler üzerinden bir uyuşmazlık çıkmışsa, dürüstlük kuralına aykırılık kurumunun gündeme gelmesi şaşırtıcı olmayacaktır.

Örneğin ana yüklenicinin sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirmemesi, hakediş süreçlerini sistematik bir şekilde gereği gibi yürütmemesi veya ödeme talebini gerekli özenle takip etmemesi nedeniyle ödeme alamaması mümkündür. Böyle bir durumda ana yüklenicinin kendi kusuru bulunmasına karşın ödeme alamamasına dayanarak alt yükleniciye ödeme yapmaktan kaçınması dürüstlük kuralı ile bağdaşmayabilir. Ancak, her ödeme alınamaması durumunun, ödemeye bağlı ödeme hükümlerinin dar kapsamlı bir şekilde uygulanması anlamına gelmeyeceğini akılda tutmak önemlidir.

Benzer şekilde, bu hükümlerin asıl yüklenici tarafından bilinçli bir şekilde kötüye kullanıldığı durumlarda da pay-when-paid hükmüne dayanılması sorunlu hale gelebilir. Özellikle ana yüklenicinin işverene karşı sahip olduğu sözleşmede düzenlenen hakları kullanmaması, ödeme talebini ilerletmemesi veya sözleşmede öngörülen fesih, işin durdurulması ya da tahsilat mekanizmalarına başvurmaması gibi durumlarda, alt yüklenicinin alacağı belirsiz süre boyunca askıda tutulması dürüstlük kuralı ile bağdaşmayabilir. Ancak bu durum her türlü gecikmenin ya da eksik ödemenin dürüstlük kuralına takılması gerektiği şeklinde de anlaşılmalıdır.

Uygulamada bu tür durumların tamamen teorik kalmadığı görülmektedir. Pay-when-paid hükümlerinin çoğu zaman tahsilat sürecindeki gecikmeleri makul ölçüde alt sözleşmeye yansıtmak amacıyla kullanılması beklenir. Ancak ana yüklenicinin işverene karşı ödeme talebini yeterli özenle takip etmemesi veya tahsilat sürecini fiilen askıya alması gibi durumlarda, bu hükümlere dayanılması hakkın kötüye kullanılması olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle, pay-when-paid ya da pay-if-paid hükümlerinin uygulanması bakımından ana yüklenicinin tahsilat sürecindeki davranışlarının da değerlendirilmesini gerektirir.

Ayrıca sorumsuzluk anlaşmalarının sınırını oluşturan ağır kusur hali de bu tür hükümlerin sınırlandırılmasında gündeme gelebilir. Daha önce bahsettiğimiz gibi bu tür hükümlerin sorumsuzluk anlaşması olarak da değerlendirilebileceğini savunan bir görüş mevcuttur. Bu görüşün devamı olarak sorumsuzluk anlaşmalarına getirilen sınırlar bu hükümler için de değerlendirme konusu olacaktır.⁸

Türk Borçlar Kanunu'nun 115. maddesi uyarınca borçlunun ağır kusurundan sorumlu olmayacağına ilişkin anlaşmalar geçersizdir. Buna göre ana yüklenicinin işverenden ödeme alınmasını sağlayacak süreçleri ağır kusur sayılabilecek bir ihmal ile takip etmemesi ve buna rağmen alt yükleniciye karşı bu tür hükümlere dayanarak ödeme

⁸ Örn. Ferda Nur Güvenalp, *Millîterarası Özel Hukukta Alt Yüklenicilik Sözleşmeleri*, İstanbul, 2025, sf. 75-76.

yapmaktan kaçınması halinde, söz konusu düzenlemenin TBK m.115 kapsamında değerlendirilmesi mümkündür. Böyle bir durumda artık sözleşmede öngörülen risk paylaşımının sınırları aşılmış olacak ve hükmün uygulanması sınırlanabilecektir.

İki örnek senaryo üzerinden değerlendirme

Bu anlatılanlar ışığında kanımca esas olan ayırım bu hükümlerin amacına uygun olarak mı yoksa amaca aykırı şekilde mi kullanıldığı meselesidir. Hükümlerin içeriği buradaki uygunluk/aykırılık ikileminin takdir edilmesinde eşik bakımından önem arz edecektir. Ancak pratikte her zaman için aşağıdaki iki örnekte tezahür eden yaklaşım farklılığının somut uyuşmazlıklara çözüm getirmek bakımından önem arz ettiğini gözlemlemekteyim.

İlk örnekte sözleşmede pay-when-paid ya da pay-if-paid hükmü bulunduğunu varsayalım. Ana yüklenici işverenden genel olarak ödeme almaktadır; ancak bazı ödemelerde gecikmeler yaşanmakta veya bazı kesintiler yapılmaktadır. Ana yüklenici hakediş süreçlerini takip etmiş, ödemeyi talep etmiş ve sözleşmenin kendisine tanıdığı hakları kullanmıştır.

Buna rağmen bazı ödemelerin gecikmesi veya eksik yapılması mümkündür. Böyle bir durumda alt yüklenicinin talebinin, ana yüklenicinin işverenden tahsil ettiği miktarla bağlantılı olarak değerlendirilmesi makul görülebilir. Çünkü bu tür gecikmeler veya kesintiler sözleşme kurulurken öngörülebilecek risklerdir. Ödemeyi yapması beklenen taraf yani somut ilişkide yüklenici de bu risk halini kötüye kullanmış değildir. Bu durumda pay-if-paid veya pay-when-paid hükmünün uygulanması çoğu zaman sözleşmenin üzerine kurulduğu risk dağılımına uygun düşer.

İkinci örnekte ise farklı bir durum söz konusu olabilir. Ana yüklenici işverenden hiç ödeme almamakta veya çok sınırlı bir ödeme almaktadır. Ancak bu durum ana yüklenicinin ödeme talebini sözleşmede yer alan usullere uygun bir şekilde takip etmemesinden kaynaklanabilir. Örneğin ana yüklenici, kendi taşeronu usulüne uygun davranmış olmasına karşın, hakediş başvurularını gerektiği yapmamış olabilir. Buna ek olarak ya da alternatif olarak, yüklenici işverene karşı ödememe durumunda sahip olduğu işi durdurma ya da sözleşmeyi fesih gibi araçlardan da makul olmayan bir şekilde yararlanmamış ve nasıl olsa esas maliyete taşeron katlanıyor düşüncesiyle ödemesi gerekmeyecek borçlar oluşturmaya devam etmiş olabilir.

Böyle bir durumda pay-if-paid veya pay-when-paid hükmüne dayanarak alt yükleniciye ödeme yapılmaması dürüstlük kuralı bakımından tartışmalı hale gelecektir. Artık makul, öngörülmüş bir risk dağılımından değil, hükmün iyi niyetli olmayan bir uygulamasından bahsedilebilecektir.

Bu nedenle somut uyuşmazlıklarda asıl değerlendirme, ana yüklenicinin işverenden tahsilat sürecini dürüstlük kuralına uygun biçimde takip edip etmediği ve sözleşmenin öngördüğü risk paylaşımının sınırlarını aşip aşmadığı üzerinde yoğunlaşacaktır. Başka bir ifadeyle mesele çoğu zaman bu tür hükümlerin geçerliliğinden ziyade, somut olayda iyi niyetli bir uygulama mı yoksa hükmün amacını aşan bir kullanım mı söz konusu olduğunun belirlenmesidir.

Hükümlerin oluşturulması aşaması ve nelere dikkat edilebileceği

Bu tür hükümler oluşturulurken dikkat edilmesi gereken hususlar da esasen yukarıda değinilen değerlendirme eşikleri ile yakından bağlantılıdır. Başka bir ifadeyle, sözleşme metninin nasıl kurulduğu çoğu zaman daha sonra yapılacak yorumun ve olası sınırlamaların çerçevesini belirler. Örneğin alt yüklenicinin alacağına doğrudan işverenin ödeme yapmasına bağlanması halinde, yani klasik bir pay-if-paid düzenlemesi kurulduğunda, hükmün uygulanabilmesi için gereken eşik daha yüksek kabul edilebilir. Buna karşılık bu tür ilgili hüküm sade bir vade mekanizması olarak kurgulandıysa, alt yüklenicinin borcunun işverenin yapacağı ödemeye bağlılığının daha esnek yorumlanması mümkün olabilir.

Bununla birlikte, her sözleşme düzenlemesinde olduğu gibi, bu tür hükümler kaleme alınırken olası risklerin mümkün olduğunca önceden düşünülmesi ve hükümlerin buna göre daha ayrıntılı şekilde düzenlenmesi tercih edilebilir. Uygulamada bunun her zaman mümkün olmadığı bilinse de özellikle kapsamı ve bedeli yüksek projelerde, bazı hususların sözleşme aşamasında netleştirilmesi taraflar açısından faydalı olacaktır. Örneğin yüklenicinin işverenden ödeme alabilmek için hangi adımları atmakla yükümlü olduğu ve hangi durumlarda bu yükümlülüğünü yerine getirmemiş sayılacağı sözleşmede açıkça düzenlenebilir. Bu tür bir düzenleme olası bir uyuşmazlıkta değerlendirmeyi önemli ölçüde kolaylaştıracaktır. Benzer şekilde ödemenin ne kadar süreyle ertelenebileceği veya hangi gecikmelerin kabul edilebilir sayılacağı gibi konular da ayrıntılandırılabilir.

Buna ek olarak, alt yüklenicinin hangi noktaya kadar bu gecikmeye katlanmakla yükümlü olduğu ve hangi aşamadan sonra işi askıya alma ya da sözleşmeyi feshetme gibi yollara başvurabileceği de sözleşmede düzenlenebilir. Bu tür düzenlemeler, özellikle ödeme zincirinin karmaşık olduğu büyük projelerde, tarafların beklentilerini daha açık hale getirebilir ve ileride doğabilecek uyuşmazlıkların kapsamını daraltabilir.

Öte yandan uygulamada bu tür ayrıntılı düzenlemelerin her zaman yapılmadığı da bilinmektedir. İnşaat projelerinde sözleşme ilişkileri çoğu zaman güçlü taraf

ile daha zayıf konumdaki taraf arasında kurulmakta ve sözleşme müzakereleri pratik sebeplerle sınırlı kalabilmektedir. Ayrıca bu tür hükümlerin ayrıntılı şekilde tasarlanması hem zaman almakta hem de taraflar açısından her zaman öncelikli görülmemektedir. Bu nedenle birçok sözleşmede pay-when-paid veya pay-if-paid düzenlemelerinin oldukça kısa ve genel ifadelerle kurulduğu görülür. Bu durumda ise sözleşme metninin yorumlanması ve yukarıda değinilen genel hukuk ilkeleri, uyuşmazlıkların çözümünde daha belirleyici hale gelmektedir.

Sonuç

Pay-when-paid ve pay-if-paid türü hükümler, inşaat sözleşmelerinde ödeme riskinin sözleşme zinciri içinde nasıl dağıtılacağını belirleyen araçlar olarak ortaya çıkar. Türk hukukunda bu tür hükümler bakımından çıkış noktası sözleşme serbestisidir. Bu nedenle bu tür düzenlemelerin kategorik olarak geçersiz olduğu söylenemez. Bununla birlikte sözleşme serbestisinin mutlak olmadığı ve bazı durumlarda genel hukuk ilkeleri çerçevesinde sınırlanabileceği görülmektedir.

Uygulamada belirleyici olan husus bu tür hükümlerin teorik geçerliliğinden ziyade nasıl uygulandıklarıdır. Önceden kurgulanmış bir risk dağılımı çerçevesinde ve dürüstlük kuralına uygun biçimde kullanılan düzenlemeler sözleşme ilişkisinin makul bir parçası olarak kabul edilebilir. Buna karşılık ödeme sürecinin iyi niyetle gereği gibi takip edilmemesi ve/veya bu hükümlere dayanılarak alt yüklenicinin alacaklarının keyfi bir şekilde belirsiz süre boyunca askıda tutulması gibi durumlarda farklı bir değerlendirme yapılması mümkün olacaktır.

AB Sürdürülebilirlik Direktiflerinin Türk Şirketleri Açısından İklim Davaları Kapsamındaki Etkileri

Gülce Keskin & Sude Kınık

Giriş

İklim davaları, geçtiğimiz son 10 yılda özellikle yüksek emisyonlu operasyonları bulunan veya fosil yakıt sektöründe faaliyet gösteren şirketler başta olmak üzere¹ özel sektör için giderek daha önemli bir hal almıştır.² Dünya çapında belgelenmiş 3.000'den fazla iklim davasının yaklaşık %20'sinde şirketler davalı olarak gösterilmektedir.³ Bu davalar "stratejik davalar" olarak adlandırılmaktadır çünkü davacılar yalnızca uğradıkları bireysel zararlar için tazminat talep etmekle ve kendi davalarında başarı elde etmekle kalmayıp aynı zamanda kamuoyundaki tartışmaları şekillendirmeyi ve kilit aktörleri yüksek emisyonlara sebep olan davranışlarını değiştirmeye zorlamayı amaçlamaktadırlar.⁴

Uluslararası ve bölgesel mahkemeler tarafından yakın zamanda verilen danışma görüşleri, özel aktörlerin sorumluluğuna daha fazla vurgu yapmakta ve devletlerin bu tür özel faaliyetleri yurt içinde azaltma yükümlülüklerinin altını

¹ London School of Economics Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment, "Global trends in climate change litigation: 2025 snapshot", 25 Haziran 2025, <https://www.lse.ac.uk/granthamins-titute/publication/global-trends-in-climate-change-litigation-2025-snapshot/>, erişim 6 Mart 2026; British Institute of International and Comparative Law, "Corporate Climate Litigation: Lessons Learned, Comparative Perspectives and Future Pathways", 11 Mayıs 2023, https://www.biicl.org/documents/165_corporate-climate_litigation_-_lessons_learned_comparative_perspectives_and_future_pathways.pdf, erişim 7 Mart 2026.

² Earth.org, "Climate Litigation No Longer a 'Niche Concern', 226 New Cases Filed in 2024: Report", Earth.org, 30 Haziran 2025, <https://earth.org/climate-litigation-no-longer-a-niche-concern-as-impacts-become-increasingly-visible-report-says/> ("Earth.org Raporu"), erişim 6 Mart 2026.

³ World Economic Forum, "Climate litigation is evolving and businesses should take notice", World Economic Forum, 13 Ocak 2026, <https://www.weforum.org/stories/2026/01/climate-litigation-business-risk/>, erişim 10 Mart 2026.

⁴ Earth.org Raporu.

çizmektedir.⁵ Uluslararası Adalet Divanı, Devletlerin İklim Değişikliğine İlişkin Yükümlülükleri Danışma Görüşü'nde uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmesinin devletlerin yurt içi emisyon azaltım önlemleri aracılığıyla "özen yükümlülüğü" göstermesini gerektirdiğini tespit etmiştir. Mahkeme ayrıca bu özen yükümlülüğünün kamu otoriteleriyle sınırlı olmadığını, bir devletin yargı yetkisi içinde faaliyet gösteren özel sektör aktörlerinin davranışlarını da kapsadığını vurgulamıştır.⁶ Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi, İklim Değişikliği Danışma Görüşü'nde "özen yükümlülüğünün, özellikle söz konusu faaliyetlerin çoğunlukla özel kişiler veya kuruluşlar tarafından yürütüldüğü durumlarda ilgili olduğunu" belirtmiştir.⁷

Devletler, uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerini yerine getirmek ve ulusal emisyonları azaltmak için özel sektör faaliyetlerini, özellikle de yüksek emisyonlu faaliyetleri düzenleyen ulusal önlemler almıştır. Özellikle Avrupa Birliği, bu düzenleyici faaliyette öncü rol oynamaktadır. Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifi (CSRD),⁸ Avrupa Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları (ESRS)⁹ ve Kurumsal Sürdürülebilirlik Özen Yükümlülüğü Direktifi (CSDDD)¹⁰ gibi araçlar aracılığıyla AB, özel kuruluşlara sürdürülebilirlikle ilgili yükümlülükler getirmektedir.

Bu düzenlemelerin kapsamı AB şirketleriyle sınırlı değildir. Aksine, AB dışına da uzanarak AB içinde ticari veya endüstriyel faaliyette bulunan veya AB hukukuna tabi kuruluşların faaliyet zincirine entegre olan AB dışı kuruluşları da hedeflemektedir. Sonuç olarak direktiflerdeki ciro eşiklerini karşılayan mal ve hizmetlerin üretimi veya geliştirilmesinde yer alan Türk şirketleri bu düzenlemelere uymak zorundadır. CSRD ve CSDDD'ye bazı değişiklikler getiren Omnibus 1 Direktifi'nin 26 Şubat 2026 tarihinde AB Resmi Gazetesi'nde yayınlanmasının ardından bu direktiflere uyum daha da karmaşık hale gelmiştir.¹¹

⁵ Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Bağlamında Devletlerin İklim Değişikliğine İlişkin Sorumluluk ve Yükümlülükleri, Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi ("ITLOS Danışma Görüşü"), 21 Mayıs 2024 tarihli Danışma Görüşü; İklim Krizi ve İnsan Hakları, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, OC-32/24 sayılı ve 9 Ocak 2025 tarihli Danışma Görüşü; Devletlerin İklim Değişikliğine İlişkin Yükümlülükleri, Uluslararası Adalet Divanı ("İklim Değişikliği Danışma Görüşü"), 23 Temmuz 2025 tarihli Danışma Görüşü.

⁶ İklim Değişikliği Danışma Görüşü, para. 250-252.

⁷ ITLOS Danışma Görüşü, para. 236.

⁸ Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlaması Bakımından (AB) 537/2014 Sayılı Tüzük, 2004/109/AT Sayılı Direktif, 2006/43/AT Sayılı Direktif ve 2013/34/AB Sayılı Direktif'i Değiştiren 14 Aralık 2022 Tarihli ve (AB) 2022/2464 Sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Direktifi ("CSRD").

⁹ Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları Bakımından Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin 2013/34/AB Sayılı Direktifi'ni Tamamlayan 31 Temmuz 2023 Tarihli ve (AB) 2023/2772 Sayılı Komisyon Yetki Devrine Dayanan Tüzüğü ("ESRS").

¹⁰ Kurumsal Sürdürülebilirlik Özen Yükümlülüğü Hakkında (AB) 2019/1937 Sayılı Direktif ile (AB) 2023/2859 Sayılı Tüzük'ü Değiştiren 13 Haziran 2024 Tarihli ve (AB) 2024/1760 Sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Direktifi ("CSDDD").

¹¹ Belirli Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Gereklilikleri ve Belirli Kurumsal Sürdürülebilirlik Özen Yükümlülüğü Gereklilikleri Bakımından 2006/43/AT Sayılı Direktif, 2013/34/AB Sayılı Direktif, (AB) 2022/2464 Sayılı Direktif ve (AB) 2024/1760 Sayılı Direktif'i Değiştiren 24 Şubat 2026 Tarihli ve (AB) 2026/470 Sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Direktifi ("Omnibus 1 Direktifi").

Benzer şekilde, Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması (CBAM), emisyonları belirlenen eşikleri aşan ithalatçılara doğrudan mali yükümlülükler getirmektedir.¹² Mayıs 2023'te kabul edilen CBAM, AB ürünleri ile ithal ürünler arasındaki karbon maliyetlerini eşitlemek için tasarlanmış bir araçtır ve AB Emisyon Ticaret Sistemi'nin bir uzantısı olarak nitelendirilmektedir. 2024 yılında Türkiye'nin toplam ihracat hacminin %41'ini AB'ye yapılan ihracatın oluşturduğu göz önüne alındığında¹³ hem doğrudan düzenlemeye tabi olan Türk şirketleri bakımından hem de AB şirketlerinin faaliyet zincirinin bir parçası olan Türk şirketleri bakımından AB hukukunun etkisi çok önemlidir.

Bu makale, Avrupa'daki iklim davası örneklerini ve bunların AB sürdürülebilirlik direktifleri çerçevesinde Türk şirketleri üzerindeki doğrudan etkilerini incelemektedir. İlk bölüm CSDDD ve CSRD'nin Omnibus 1 Direktifi ışığında bir analizini sunmakta ve bu araçların hukuki sorumluluğu nasıl genişlettiği ile nasıl yeni ispat riskleri yarattığına odaklanmaktadır. İkinci bölüm, ticari uyumsuzlukları ve uluslararası ticaret hukuku ihtilaflarını tetikleme potansiyelini vurgulayarak SKDM'yi (CBAM) ele almaktadır. Son olarak makale, AB Taksonomisi ile Yeşil Beyanlar Direktifi'ni tetkik ederek artan yeşil boyama (*greenwashing*) davalarını ve bunların kurumsal hesap verebilirlik üzerindeki etkisini değerlendirmektedir. Bu düzenleyici gelişmeleri sentezleyen makale, Türk işletmelerinin bu yeni zorunlu uyum ve "yargılamaya hazır" risk yönetimi çağında yollarını bulmalarına yönelik stratejik tavsiyelerle sona ermektedir.

AB'de İklim Değişikliği Düzenlemeleri ve İklim Davaları Üzerinde Etkileri

A. Omnibus 1 Direktifi Sonrası CSDDD Kapsamında Hukuki Sorumluluk

1. Kapsam ve İçerik

CSDDD, özünde şirketlerin faaliyet zincirlerini yönetmelerini ve faaliyetlerinden kaynaklanan olumsuz çevresel ve insan hakları etkilerini tespit etmelerini, azaltmalarını ve gidermek için kapsamlı bir durum tespiti yapmalarını gerektirmektedir.¹⁴ Bu

¹² Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, "AB Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması", Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/yesil-mutabakat/ab-sinirda-karbon-duzenleme-mekanizmasi> ("CBAM Hakkında Ticaret Bakanlığı"), erişim 7 Mart 2026.

¹³ Esra Hamamcıoğlu ve Argun Karamanlıoğlu, "İklim Değişikliği ve Ortaklıklar Hukuku Kesişiminde CSDD Yönergesine İlişkin Bazı Tespitler", İklim Hukuku içinde, Prof. Dr. Başak Baysal vd. (ed.), 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, Aralık 2025.

¹⁴ CSDDD Madde 3(b), (c) ve (d) uyarınca, "olumsuz çevresel etkiler", özellikle Direktif'in Ek 1 Bölüm 1 Nokta 15 ve 16'sına atıfla tanımlanmıştır. Bunlar, diğerlerinin yanı sıra, gıdanın korunması ve üretimi için doğal temeli bozan veya bir kişinin güvenli içme suyuna erişimini engelleyen toprak değişimi, su veya hava kirliliği veya zararlı emisyonlar gibi ölçülebilir herhangi bir çevresel bozulmaya yol açma yasağının ihlallerini içerir.

yükümlülükler, şirketin doğrudan faaliyetlerinin ötesine geçerek faaliyet zincirinde yer alan iştiraklerini ve üçüncü kişi iş ortaklarını da kapsamaktadır. Omnibus 1 Direktifi ile revize edilen CSDDD'nin AB üye devletleri tarafından iç hukuklarına aktarılması için son tarih Temmuz 2028 olarak belirlenmiştir ve bu değişiklik, üye ülkelere ulusal mevzuatlarını uyumlaştırmak için ek süre tanımaktadır. Kapsam dahilindeki şirketler için ortaya çıkan uyum yükümlülükleri Temmuz 2029'da yürürlüğe girecektir.¹⁵

Omnibus 1 Direktifi ile revize edilen CSDDD, AB standartlarını küresel pazara etkili bir şekilde yansıtan çift katmanlı bir uygulanabilirlik çerçevesi aracılığıyla işler. Yönergenin doğrudan uygulanması yalnızca büyük AB ve AB dışı şirketleri hedef alırken Türk şirketleri de dahil olmak üzere çok daha geniş bir küresel şirketler grubu, CSDDD'ye tabi bir şirketin faaliyet zincirine katıldıkları anda dolaylı olarak bu yönergenin kapsamına girer. Bu yapı, CSDDD'nin sınır ötesi erişimini önemli ölçüde genişletir.

Kategori	Eşikler
AB Şirketleri (CSDDD'nin Doğrudan Uygulaması)	<ul style="list-style-type: none"> 5.000'den fazla çalışanı olan, 1,5 milyar Euro net global cirosu olan.¹⁶
AB Dışı Şirketler (CSDDD'nin Doğrudan Uygulaması) ¹⁷	<ul style="list-style-type: none"> AB pazarlarında 1,5 milyar Euro net cirosu olan.¹⁸
Franchise verenler ve lisans verenler (AB ve AB dışı)	<ul style="list-style-type: none"> AB'de 275 milyon Euro'yu aşan net cirosu olan, 75 milyon Euro'nun üzerinde telif geliri olan.¹⁹
CSDDD'nin ciro eşiklerine ulaşmayan AB dışı şirketler (CSDDD'nin dolaylı uygulaması) ²⁰	<ul style="list-style-type: none"> CSDDD'ye tabi bir şirketin (AB veya AB dışı) faaliyet zincirine katılan şirketler bakımından söz konusudur.²¹

¹⁵ ClientEarth, "Omnibus Sonrası Sürdürülebilirlik Özen Yükümlülüğü: CSDDD için Hukuki Sonuçlar", ClientEarth, Şubat 2026, https://www.clientearth.org/media/rpfkpv/client-earth-legal-analysis_v3.pdf ("ClientEarth Raporu"), erişim 7 Mart 2026, s. 2.

¹⁶ ClientEarth Raporu, s. 5.

¹⁷ The Danish Institute for Human Rights, "The Corporate Sustainability Due Diligence Directive for non-EU stakeholders: Businesses," https://www.humanrights.dk/files/media/document/CSDDD-for-non-EU-stakeholders_Businesses_EN-a.pdf ("DIHR Raporu"), erişim 7 Mart 2026, s. 1, 4.

¹⁸ *Id.*

¹⁹ ClientEarth Raporu, s. 5.

²⁰ DIHR Raporu, s. 4.

²¹ *Id.*

CSDDD'nin doğrudan uygulamasına tabi olacak bir Türk şirketi için temel yükümlülükler şu şekilde özetlenebilir:

- CSDDD Madde 8 uyarınca, tam değer zincirini haritalandırması, faaliyet zincirindeki riskleri belirlemesi ve izlemesi gerekmektedir.²²
- Madde 8 kapsamında herhangi bir olumsuz etki tespit ettiğinde, (i) potansiyel olumsuz etkileri önlemeli, (ii) fiili olumsuz etkileri sona erdirmeli ve (iii) zarara neden olması veya zararın oluşmasına katkıda bulunması halinde telafi etmelidir.²³
- Omnibus 1, bu tür şirketler için şirketlerin yalnızca bağlantılı oldukları zararlardan, örneğin şirketin doğrudan müdahil olmadığı veya kontrolü altında olmayan dolaylı bir tedarikçinin neden olduğu zararlardan sorumlu olmadığını açıklığa kavuşturarak sorumluluğu daraltmaktadır. Bu, yasal sorumluluğun kapsamını sınırlasa da riskleri belirleme ve azaltma yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır.
- Omnibus 1 kapsamında dolaylı tedarikçilerle proaktif bir ilişki kurulması zorunlu olmasa da kapsam dahilindeki bir Türk şirketinin doğrudan tedarikçilerinin kendi faaliyet zincirleri boyunca etkili özen yükümlülüğü uygulamalarını hayata geçirmelerini sağlamak adına dürüstlük kuralı çerçevesinde hareket etmesi gerekmektedir.²⁴
- Şirket; işçiler, sendikalar, yerel topluluklar ve sivil toplum kuruluşları da dahil olmak üzere etkilenen tüm paydaşlar için erişilebilir, şeffaf ve çözüm odaklı bir şikâyet mekanizması kurmalı ve sürdürmelidir. Bu mekanizmalar, bireylerin şirketin faaliyetleri veya değer zinciriyle bağlantılı insan hakları ihlalleri ya da çevresel etkilerle ilgili endişelerini dile getirmelerine veya zararları bildirmelerine olanak tanımalıdır.²⁵

2. Davalar Bakımından Etkileri

Omnibus 1 Direktifi'nin 4(20). maddesi, özellikle CSDDD'nin 29. maddesinin (1) ve (7). fıkralarını yürürlükten kaldırılmasıyla CSDDD tarafından daha önce tesis edilen hukuki sorumluluk çerçevesinde esaslı değişiklikler yapmaktadır.²⁶ Bu tür değişikliklerin belirsizlik yaratması, hem AB hem de AB dışı şirketler için dava riskini artırması muhtemeldir.

²² CSDDD, m. 8.

²³ CSDDD, m. 10, 11, 12.

²⁴ Omnibus 1 Direktifi, önsöz, para. 44.

²⁵ CSDDD, m. 14.

²⁶ Omnibus 1 Direktifi, m. 4(20).

CSDDD'nin 29. maddesinin (1) numaralı fıkrasının kaldırılması, daha önce planlanan AB genelinde tek tip ve harmonize edilmiş hukuki sorumluluk rejimini ortadan kaldırmaktadır.²⁷ Netice itibarıyla her bir üye devlet, CSDDD kaynaklı talepler için kendi ulusal hukuki sorumluluk rejimini ihdas etmekle yükümlüdür. Bu durum, işletme faaliyetlerinden kaynaklanan insan hakları ihlallerine ve çevresel zararlara karşı mağdurların korunmasının sağlanması ile mağdurlara tam tazminat imkânı sunulması gibi asgari gerekliliklerin karşılanması şartına bağlıdır.²⁸

CSDDD'nin (1). fıkrasının yürürlükten kaldırılması, (7). fıkranın yürürlükten kaldırılması ile birlikte okunduğunda hukuki sorumluluk rejimindeki ayrışma daha da belirgin hale gelmektedir. Omnibus 1 Direktifi'nin 4(20). maddesi, üye devletlerin CSDDD'ye ilişkin iç hukuk düzenlemelerini doğrudan uygulanan kurallar olarak kabul etmesini gerektiren CSDDD'nin 29. maddesinin (7). fıkrasını yürürlükten kaldırmıştır.²⁹ Bu hüküm özellikle milletlerarası özel hukuk yargılamalarında uygulanacak hukukun bir üçüncü ülke hukuku olduğu durumlarda hukuki belirlilik açısından önemli bir güvence işlevi görmekteydi. Bu hükmün yürürlükten kaldırılmasıyla birlikte AB mahkemeleri artık özellikle zararın üçüncü ülkelerde meydana geldiği hallerde CSDDD'nin üzerinde mutabık kalınmış standartları yerine AB dışı bir ülke hukukunu uygulamak zorunda kalabilecektir.

AB genelinde yeknesak bir sorumluluk standardının bulunmamasının bir sonucu olarak AB tedarik zincirlerine entegre olmuş Türk şirketleri, çok hukuklu bir yargılama tehdidiyle karşı karşıya kalacaktır. Omnibus 1, şirketleri yalnızca 27 ulusal sistemden oluşan değil, potansiyel olarak dünya çapında 200'den fazla uygulanabilir hukuki sorumluluk rejiminden oluşan ve kendi içlerindeki bölgesel farklılıklarla daha da karmaşık hale gelen çok hukuklu bir yamalı bohça ile karşı karşıya bırakmaktadır.³⁰ Avrupa'daki iklim değişikliği davalarındaki davacıların yalnızca Avrupa'da ikamet edenlerle sınırlı olmadığı, aksine, Endonezya'dan³¹ Bonaire'e³² kadar uzanan geniş bir coğrafyada kurumsal emisyonlardan etkilenen toplulukları giderek daha fazla kapsadığı göz önüne alındığında CSDDD, Türk şirketleri için sadece uyum yükümlülüklerini değil, aynı zamanda milletlerarası özel hukuk kapsamında sınır ötesi uyuşmazlık çözümüne ilişkin önemli bir meseleyi de temsil etmektedir.

²⁷ *Id.*

²⁸ Omnibus 1 Direktifi, madde 4(20), önsöz paragraf 49.

²⁹ CSDDD, madde 29(7).

³⁰ Geert Van Calster, "Legal opinion: how the Omnibus creates uncertainty on civil liability for companies", Business and Human Rights Centre ("Van Calster Hukuki Görüşü"), 2025, s. 1, 5.

³¹ *Asmania et al. v. Holcim, Zug Cantonal Court* ("Asmania v. Holcim"), 17 Aralık 2025 tarihli Ara Karar, gayriresmî İngilizce tercüme https://callforclimatejustice.org/wp-content/uploads/Asmania-et-al-vs-Holcim_Decision-Cantonal-Court-Zug_17.12.2025_ENG.pdf, erişim 11 Mart 2026.

³² *Greenpeace Netherlands and 8 citizens of Bonaire v. The Netherlands* ("Greenpeace v. Hollanda"), 28 Ocak 2026 tarihli İlk Derece Mahkemesi Kararı, gayriresmî İngilizce tercüme https://www.climatecasechart.com/document/greenpeace-netherlands-and-8-citizens-of-bonaire-v-the-netherlands_8731, erişim 11 Mart 2026.

B. Omnibus 1 Sonrası CSRD Kapsamında Sürdürülebilirlik Raporlaması

1. Kapsam ve İçerik

CSRD'nin kapsamı, Omnibus 1 Direktifi'nin kabul edilmesinin ardından önemli ölçüde değişmiştir. CSRD başlangıçta 250 çalışan, 50 milyon Euro net ciro ve 25 milyon Euro toplam varlık kriterlerinden en az ikisini karşılayan büyük teşebbüslere odaklanarak daha geniş bir şirket yelpazesini kapsayacak şekilde tasarlanmıştır.³³ Omnibus 1 Direktifi ise orta ölçekli kuruluşlar üzerindeki idari yükü en aza indirmek ve yüksek etkili aktörlere odaklanmak amacıyla bu eşikleri yükseltmiştir. Revize edilen çerçeve artık en az 1.000 çalışanı ve 450 milyon Euro geliri olan AB şirketlerini hedeflemektedir.³⁴ AB dışındaki ana şirketler de şayet AB sınırları içerisinde 450 milyon Euro'yu aşan net ciro elde ediyorsa ve AB'deki iştirakleri veya şubeleri 200 milyon Euro'yu aşan net ciro üretiyorsa kapsam dahiline alınmıştır.³⁵ CSRD'nin üye devletler tarafından iç hukuka aktarımı için son tarih Mart 2027 olarak belirlenmiştir. Fiilen, zorunlu raporlama süreci 1 Ocak 2027 tarihinde başlamaktadır.³⁶

Avrupa Komisyonu, Omnibus 1 Direktifi'ni takiben revize edilmiş ESRS'yi 18 Eylül 2026 tarihine kadar resmileştirmeye hazırlanmaktadır. ESRS, emisyonları Kapsam 1, Kapsam 2 ve Kapsam 3 olarak sınıflandıran, uluslararası düzeyde tanınmış Dünya Kaynakları Enstitüsü Sera Gazı Protokolü'nü (GHG Protokolü) bünyesine dahil etmektedir.³⁷ CSRD Madde 29b(2)(a) uyarınca her üç kapsamdaki emisyonların raporlanması ve açıklanması zorunludur.³⁸

³³ CSRD, m. 1(3).

³⁴ Omnibus 1 Direktifi, m. 2(1)(a).

³⁵ Omnibus 1 Direktifi, m. 2(2).

³⁶ Omnibus 1 Direktifi, m. 30-31.

³⁷ World Resources Institute, "Greenhouse Gas Protocol, A Corporate Accounting and Reporting Standard (Revised Edition)", World Resources Institute, <https://ghgprotocol.org/sites/default/files/standards/ghg-protocol-revised.pdf> ("GHG Protokolü"), erişim 11 Mart 2026.

³⁸ CSRD, m. 29b(2)(a).

Kapsam	Tanım	Raporlama Yükümlülükleri
Kapsam 1	Bir şirketin mülkiyetinde veya operasyonel kontrolünde bulunan varlıklardan kaynaklanan doğrudan sera gazı emisyonlarını ifade eder. ³⁹	a. Metrik ton CO ₂ eq cinsinden brüt Kapsam 1 sera gazı emisyonları ve b. Düzenlenmiş emisyon ticaret sistemlerinden kaynaklanan Kapsam 1 sera gazı emisyonlarının yüzdesi. ⁴⁰
Kapsam 2	Şirket tarafından kullanılan satın alınmış elektriğin üretiminden kaynaklanan emisyonları ifade eder. ⁴¹	a. Metrik ton CO ₂ eq cinsinden brüt lokasyon bazlı (location-based) Kapsam 2 sera gazı emisyonları ve b. Metrik ton CO ₂ eq cinsinden brüt piyasa bazlı (market-based) Kapsam 2 sera gazı emisyonları. ⁴²
Kapsam 3	Şirketin daha geniş faaliyetlerinden kaynaklanan ancak üçüncü taraflarca yönetilen kaynaklarda meydana gelen diğer tüm dolaylı emisyonları kapsar. ⁴³	Her bir önemli Kapsam 3 kategorisinden kaynaklanan metrik ton CO ₂ eq cinsinden sera gazı emisyonları. ⁴⁴

Kapsam dahilindeki Türk şirketleri (AB içinde net cirosu 450 milyon Euro'yu aşan veya AB'de net cirosu 200 milyon Euro'yu aşan bir iştiraki veya şubesi bulunan şirketler), yalnızca teşebbüsün gelişimini, performansını ve durumunu anlamak için gerekli bilgileri değil, aynı zamanda faaliyetlerinin çevresel, sosyal ve çalışma hayatına ilişkin konular ile insan hakları ve yolsuzlukla mücadele çabalarını nasıl etkilediğini de raporlamakla yükümlüdür. Bu çerçevede, bir "çifte önemlilik" raporlama yükümlülüğünü getirmektedir: Şirketler, hem toplum ve çevre üzerindeki dışsal etkilerini hem de sürdürülebilirlik faktörlerinin şirketin çabaları ve kendi mali sağlığı üzerindeki içsel etkilerini açıklamak zorundadır.⁴⁵

CSRD'nin kendisi ihlal durumunda doğrudan para cezaları veya başkaca müeyyideler öngörmese de üye devletler ulusal hükümlerinde "etkili, orantılı ve caydırıcı" yaptırımlar öngörmekle yükümlüdür.⁴⁶ Ayrıca, üye devletler kurumsal yaptırımlar için bir

³⁹ GHG Protokolü, s. 25.

⁴⁰ European Financial Reporting Advisory Group, "European Sustainability Reporting Standards E1 Climate Change", European Financial Reporting Advisory Group, https://www.efrag.org/sites/default/files/media/document/2024-08/ESRS%20E1%20Delegated-act-2023-5303-annex-1_en.pdf ("ESRS E1"), erişim 11 Mart 2026, para. 44, 45, 48.

⁴¹ GHG Protokolü, s. 25.

⁴² *Id.*

⁴³ *Id.*

⁴⁴ *Id.*, paragraf 44, 51.

⁴⁵ CSRD, önsöz, para. 29.

⁴⁶ Belirli Şirket Türlerinin Yıllık Finansal Tabloları, Konsolide Finansal Tabloları ve İlgili Raporları Hakkında Olan, Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin 2006/43/AT Sayılı Direktifi'ni Değiştiren ve Konsey'in 78/660/AET ile 83/349/AET Sayılı Direktiflerini Yürürlükten Kaldıran 26 Haziran 2013 Tarihli ve 2013/34/AB Sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Direktifi, m. 51; Omnibus 1 Direktifi, önsöz, para. 48.

üst sınır belirlemekle yükümlüdür ve bu sınır, şirketin toplam küresel gelirinin %3'ü ile sınırlandırılmıştır.⁴⁷

2. Davalar Bakımından Etkisi

Raporlama yükümlülüklerine uyulmaması durumunda uygulanan cezaların yanı sıra sürdürülebilirlik raporlaması, raporlamanın kendisiyle bağlantılı olarak yargılama süreci üzerinde de önemli etkiler taşımaktadır. Güncel içtihatlar şirketlerin kendi açıklamalarının, özellikle de Kapsam 3 emisyonlarının mahkemelerin özen yükümlülüğü, atıf ve nedensellik değerlendirmelerini nasıl şekillendirdiğini göstermektedir.

a. Kapsam 3 Emisyonları ve Genişletilmiş Kurumsal Sorumluluk:

Kapsam 3 emisyonlarının ilgili olduğu ölçüde raporlama yükümlülüklerine dahil edilmesi, mahkemelerin büyük emisyon üreticilerini nitelendirme biçimini önemli ölçüde değiştirmektedir.

Milieudéfensie ve diğerleri - Royal Dutch Shell plc yargılamasının 2024 yılında verilen istinaf kararında Lahey İstinaf Mahkemesi, küresel Kapsam 3 emisyonlarının hem bir şirketin özen yükümlülüğünün değerlendirilmesi açısından ilgili olduğuna hem de mahkemenin yargı yetkisi dahilinde kaldığına hükmetmiştir.⁴⁸ Shell'in GHG Protokolü'ne dayalı kendi raporlamasına göre raporlanan toplam emisyonlarının %95'i Kapsam 3 olarak sınıflandırılmıştır.⁴⁹

Mahkeme, Kapsam 3 emisyonlarını azaltma açısından kurumsal yükümlülüklerin varlığını kabul ederek bu aktörlerin kendi sektörlerinin sistemik çevresel etkilerini hafifletmek için gerekli karar alma yetkisine sahip olduklarını kabul etmiş ve son kullanıcı emisyonlarının sorumluluk yükünü fiilen büyük şirketlere geri yüklemiştir.

Benzer bir yaklaşım, Zug Kantonal Mahkemesinin *Asmania ve diğerleri - Holcim* yargılamasında verdiği 2025 tarihli kabul edilebilirlik kararında yankı bulmuştur. Davalı Holcim'in hukuken kendisinden bağımsız birer tüzel kişi olan iştiraklerinin ürettiği emisyonlardan sorumlu tutulmaması gerektiği yönündeki argümanına yanıt olarak Mahkeme, Holcim'i "tüm grup için bağlayıcı bir şekilde iklim stratejisini belirlediği" gerekçesiyle sorumlu bulmuştur.⁵⁰

⁴⁷ Omnibus 1 Direktifi, önsöz paragraf 48.

⁴⁸ Phillip Paiement, "Towards a Bundle of Duties, Shell v. Milieudéfensie Confirms Major Developments in Climate Change Liability", Verfassungsblog, 15 Kasım 2024, <https://verfassungsblog.de/shell-milieudéfensie-climate-obligations/>, erişim 11 Mart 2025.

⁴⁹ *Milieudéfensie et al. v. Royal Dutch Shell plc.*, The Hague Court of Appeal ("Milieudéfensie v. Shell"), Kasım 2024 tarihli İstinaf Mahkemesi Kararı, gayriresmî İngilizce tercüme https://www.climatecasechart.com/documents/milieudéfensie-et-al-v-royal-dutch-shell-plc-judgment_7bfb, erişim 11 Mart 2026, para. 3.24.

⁵⁰ *Asmania v. Holcim*, para. 6.5.2.

b. İklim Davalarında Sürdürülebilirlik Raporlarının Kanıt Olarak Kullanılması:

Şirketlerin sürdürülebilirlik raporları, özellikle atfedilebilirlik ve nedensellik bağının değerlendirilmesi noktasında yaygın bir şekilde delil olarak kullanılmaktadır.

Milieudéfensie ve diğerleri - Royal Dutch Shell plc yargılamasının istinaf kararında Lahey İstinaf Mahkemesi, Shell'in sürdürülebilirlik raporlarına, strateji belgelerine, girişimlerine, satış beyanlarına ve üretim öngörülerine delil olarak dayanmıştır.⁵¹

Benzer şekilde, Zug Kantonal Mahkemesinin *Asmania ve diğerleri - Holcim* davasında verdiği kabul edilebilirlik kararında Mahkeme, şirketin kendi raporlarını "bağlayıcı delil" olarak değerlendirerek şirketin belirli hukuki savunmalarını ileri sürme imkânını sınırlamıştır. Mahkeme ayrıca, Holcim'in yıllık raporlarında GHG Protokolü'nün Kapsam 1, Kapsam 2 ve Kapsam 3 tanımlarını kullanması ve yüzde bazlı azaltım hedefleri belirlemesi nedeniyle bu terimlerin belirsiz olduğunu iddia edemeyeceğine dikkat çekmiştir.⁵²

Buna ek olarak Mahkeme, Holcim'in davacıların tedbir talebine konu olan tedbirin yeterince spesifik olmadığı için uygulanamaz olduğu yönündeki argümanına cevaben Holcim'in emisyon verilerinin üçüncü taraflarca doğrulanmış olması sebebiyle bu verilerin yasal icrası için güvenilir bir maddi temel olduğunu belirtmiştir.⁵³ Diğer bir deyişle, bu veriler uyumluluğun değerlendirilmesi için kullanılabilir durumdadır. Sonuç olarak şirketin kendi doğrulanmış açıklamaları tartışmasız kanıt işlevi görerek Holcim'in mahkeme tarafından emredilen denetimin teknik uygulanabilirliğine itiraz etme imkânını ortadan kaldırmıştır.⁵⁴

C. Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması

1. Kapsam ve İçerik

AB Emisyon Ticaret Sistemi'nin (AB ETS) bir uzantısı olarak AB, karbon sızıntısını sınırlamak için önlemler almıştır. "Karbon sızıntısı", "sıkı iklim politikaları nedeniyle şirketlerin üretimlerini emisyon kısıtlamalarının daha zayıf olduğu ülkelere kaydırmaları sonucu bir ülkeden diğerine CO₂ emisyonlarının transferi" anlamına gelen bir terimdir.⁵⁵

Kısaca özetlemek gerekirse, 2023 yılında (geçiş fazı) yürürlüğe giren 2023/956 sayılı Tüzük, Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması (CBAM) uyarınca AB'ye giren karbon yoğun mallar, AB ETS'de oluşan karbon fiyatına eşdeğer bir maliyet yansıtılarak

⁵¹ *Id.*, para. 3.24-3.54.

⁵² *Id.*, para. 6.5.1.

⁵³ *Id.*, para. 6.3.

⁵⁴ *Id.*, para. 6.5.1.

⁵⁵ Avrupa Komisyonu Enerji, İklim Değişikliği, Çevre, "Carbon Leakage", https://climate.ec.europa.eu/eu-action/carbon-markets/eu-emissions-trading-system-eu-ets/free-allocation/carbon-leakage_en, erişim 11 Mart 2026.

fiyatlandırılacaktır.⁵⁶ AB'ye doğrudan veya dolaylı gümrük temsilcileri aracılığıyla 50 tondan fazla CBAM kapsamındaki malı ithal eden kuruluşların "yetkilendirilmiş CBAM beyan sahibi" statüsünü almaları gerekmektedir. Bu beyan sahipleri, değeri AB ETS fiyatlarına endeksli olan sertifikaları yerleşik oldukları ülkedeki ilgili ulusal makamlardan satın almakla yükümlüdür.⁵⁷ CBAM'ın kesin uygulama dönemi 1 Ocak 2026 tarihinde başlamış olup, ilk CBAM sertifika fiyatı 7 Nisan 2026 tarihinde yayımlanacaktır.⁵⁸

CBAM; demir-çelik, alüminyum, çimento, gübre, elektrik ve hidrojen sektörlerindeki belirli ürünlere uygulanmaktadır.⁵⁹

CBAM sektörlerinde faaliyet gösteren Türk ihracatçılar için kilit hüküm, Tüzük'ün 9. maddesidir. Bu madde, yetkili beyan sahiplerinin menşe ülkede fiilen ödenmiş olan herhangi bir karbon fiyatını mahsup ederek teslim etmeleri gereken CBAM sertifikası sayısını azaltmalarına imkân tanımaktadır. Bu indirimden yararlanabilmek için beyan sahibinin, ödenen fiyata ilişkin ayrıntılı kayıtlar tutması ve bunun "etkili bir ödeme" olduğunu kanıtlaması gerekmektedir.⁶⁰ Türk ihracatçıları, Türk İklim Kanunu ile kurulan Emisyon Ticaret Sistemi yürürlüğe girdiğinde bu mekanizmadan yararlanabileceklerdir.⁶¹

2. Davalar Bakımından Etkisi

CBAM, AB dışı ihracatçılar için önemli dava riskleri doğurmaktadır. Bu dava riskleri, temelde farklı ulusal emisyon ticaret sistemlerinde mevcut olan farklı karbon fiyatlandırma mekanizmalarından kaynaklanmaktadır.

Riskin özünde "mutlak üst sınır" (*absolute cap*) ve "yoğunluk bazlı üst sınır" (*intensity-based cap*) modelleri arasındaki temel farklılıklar yatmaktadır.⁶² Yeni oluşturulan emisyon ticaret sistemleri giderek artan bir oranda yoğunluk bazlı üst sınır modeline dayanırken⁶³ AB, mutlak üst sınır modelini uygulamaktadır: Bu model, ekonomik

⁵⁶ Avrupa Komisyonu Vergilendirme ve Gümrük Birliği, "Carbon Border Adjustment Mechanism", https://taxation-customs.ec.europa.eu/carbon-border-adjustment-mechanism_en, erişim 11 Mart 2026.

⁵⁷ *Id.*

⁵⁸ *Id.*

⁵⁹ CBAM Hakkında Ticaret Bakanlığı.

⁶⁰ Sınırdaki karbon düzenleme mekanizması kuran 10 Mayıs 2023 tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin (AB) 2023/956 sayılı Tüzüğü, m. 9.

⁶¹ 9 Temmuz 2025 tarihli 7552 sayılı Türk İklim Kanunu.

⁶² Angela Sun, "East Meets West, Linking the China's and EU ETS's", Kleinman Center for Energy Policy, Haziran 2022, <https://kleinmanenergy.upenn.edu/wp-content/uploads/2022/06/KCEP-Digest46-East-Meets-West.pdf> ("Çin ve AB ETS"), erişim 11 Mart 2026, s. 5.; OECD, "Effective Carbon Rates 2025: Recent Trends in Taxes on Energy Use and Carbon Pricing", OECD Karbon Fiyatlandırması ve Enerji Vergilendirmesi Serisi, https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/11/effective-carbon-rates-2025_a578dc11/a5a5d71f-en.pdf, erişim 11 Mart 2026, s. 53.

⁶³ *Id.*

büyümeden bağımsız olarak yıllık bazda azalan sabit bir toplam emisyon limiti belirleyerek öngörülebilir bir çevresel sonuç sağlar ancak katı bir fiyat tabanı oluşturur.⁶⁴ Buna karşılık, Türk İklim Kanunu büyük ölçüde toplam tahsisat havuzunun fiili üretim çıktısına veya enerji verimliliği kriterlerine göre sonradan ayarlandığı bir yoğunluk bazlı üst sınır modelini benimsemektedir.⁶⁵ Aşağıda açıklanacak olan dava riskleri, tam anlamıyla «iklim davaları» tanımına dahil olmasa da kurumsal emisyonlardan kaynaklanan uyumsuzluklardır ve bu nedenle bu çalışmanın kapsamına girmektedir.

a. Ticari Uyumsuzluklar

AB Komisyonu, mutlak üst sınır ve yoğunluk bazlı üst sınır modelleri arasındaki tutarsızlık nedeniyle Türkiye'deki piyasa fiyatının AB tarafından öngörülen marjinal emisyon azaltım maliyetini yansıtmaması durumunda, Türkiye'deki karbon ödemelerinin mahsup edilmesini kısmen reddetmek yönünde takdir yetkisini kullanabilir. Ortaya çıkan bu mali yük, söz konusu yükün kimin tarafından üstlenileceği sorusunu gündeme getirebilir ve AB'li ithalatçılar ile Türk ihracatçılar arasında malların CBAM uyumluluğu hususunda mücbir sebep, aşırı ifa güçlüğü veya garanti borcuna aykırılık iddialarına yol açabilir.

b. Uluslararası Ticaret Hukuku ve Yatırım Tahkimi

Yerel karbon maliyetleri için tam mahsup tanınmaması, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT), özellikle ulusal muamele (*national treatment*) ve en çok kayırlan ülke (*most-favored-nation*) ilkelerinin ihlali olarak yorumlanabilir. Ayrıca, zarar gören kuruluşlar, CBAM metodolojilerinin ayrımcı bir şekilde uygulanmasının aynı karbon birimi üzerinden çifte vergilendirme yaratarak dolaylı kamulaştırma teşkil ettiğini veya adil ve hakkaniyete uygun muamele sağlama yükümlülüğünün ihlali olduğunu ileri sürerek ikili yatırım anlaşmaları kapsamında hukuki yollara başvurabilirler.

D. AB Taksonomisi ve Yeşil Beyanlar Direktifi

1. Kapsam ve İçerik

2020/852/EU sayılı AB Taksonomi Tüzüğü,⁶⁶ bir yatırımın hangi ölçüde çevresel açıdan sürdürülebilir olarak nitelendirilebileceğini belirlemek amacıyla harmonize edilmiş, bilimsel temelli bir sınıflandırma sistemi oluşturmaktadır.⁶⁷ Bu Tüzük, finansal piyasa katılımcılarına veya çevresel açıdan sürdürülebilir olarak pazarlanan finansal ürünlerin ya da kurumsal tahvillerin ihraççılarına yükümlülükler getiren AB düzeyindeki

⁶⁴ Çin ve AB ETS, s. 4.

⁶⁵ International Carbon Action Partnership, "Turkish Emission Trading System", <https://icapcarbonaction.com/en/ets/turkish-emission-trading-system>, erişim 11 Mart 2026.

⁶⁶ Sürdürülebilir Yatırımı Kolaylaştıracak Bir Çerçeve Oluşturulması Hakkında Olan ve (AB) 2019/2088 Sayılı Tüzüğü Değiştiren 18 Haziran 2020 Tarihli ve (AB) 2020/852 Sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Tüzüğü ("Taksonomi Tüzüğü").

⁶⁷ *Id.*, önsöz para. 6.

veya üye devletler düzeyindeki önlemlere uygulanır.⁶⁸ Ayrıca, AB içinde finansal ürün sunan kuruluşları doğrudan düzenlemekte ve en önemlisi, CSRD kapsamında finansal olmayan tablo yayımlamakla yükümlü olan tüm şirketleri kapsamaktadır.⁶⁹ Taksonomi Tüzüğü öncelikle finansal piyasa katılımcılarını hedeflese de⁷⁰ Türk şirketleri üzerindeki etkisi sürdürülebilir finansmana erişim bakımından kendini göstermektedir. AB merkezli bankalar ve yatırım fonları, portföylerini Taksonomi kriterleriyle uyumlu hale getirmeleri gerektiğinden AB dışındaki kredi borçlularından ve yatırım yapılan şirketlerden giderek daha fazla uyum talep etmektedirler.

Bir faaliyetin “taksonomiye uygun” olarak nitelendirilebilmesi için bazı şartlar bulunmaktadır: (i) altı çevresel hedeften en az birine önemli ölçüde katkıda bulunması, (ii) diğer hedeflerin hiçbirine önemli zarar vermemesi ve (iii) asgari sosyal güvencelere uyması gerekir.⁷¹ Altı çevresel hedef aşağıda listelenmiştir:

- iklim değişikliğinin zararlarının azaltılması,
- iklim değişikliğine adaptasyon,
- su ve deniz kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı ve korunması,
- dögüsel ekonomiye geçiş,
- kirliliğin önlenmesi ve kontrolü ve
- biyoçeşitliliğin ve ekosistemlerin korunması ve restorasyonu.⁷²

Avrupa Komisyonu, Mart 2023'te Taksonomi Tüzüğü'nü tamamlayıcı mahiyette olan Yeşil Beyanlar Direktifi teklifini kabul etmiş ve yasama sürecini başlatmıştır.⁷³ Bu tasarı, kurumsal çevresel iletişimi düzenlemeyi amaçlamaktadır. Bu Direktif, şirketlerin çevresel beyanlarını güvenilir ve bağımsız kanıtlarla doğrulamalarını zorunlu kılarak *greenwashing* faaliyetlerini hedef almaktadır. Kabul edilmesi halinde bir şirketin işletmeden tüketiciye yönelik iletişimde gönüllü olarak sunduğu her türlü çevresel beyan, akredite bir üçüncü tarafça doğrulanmak ve yaşam döngüsü değerlendirme (*lifecycle assessment*) metodolojisine dayanmak zorunda kalacaktır.⁷⁴ Bununla birlikte, Avrupa Komisyonunun tasarımı geri çekme niyetini açıklaması ve Haziran 2025 itibarıyla yasama sürecini durdurması nedeniyle bu direktifin yasal geleceği belirsizliğini korumaktadır.⁷⁵

⁶⁸ *Id.*, m. 1.

⁶⁹ *Id.*

⁷⁰ *Id.*, önsöz para. 10-11, 13.

⁷¹ *Id.*, m. 18.

⁷² *Id.*, önsöz para. 23, m. 9.

⁷³ Tapp, “EU Green Claims Directive: Latest Guide”, 1 Temmuz 2025, <https://www.usetappr.com/regulation/green-claims-directive#:~:text=Latest%20Update:%20Green%20Claims%20Directive,before%20this%20pause%20was%20announced>, erişim 11 Mart 2026.

⁷⁴ *Id.*

⁷⁵ *Id.*

2. Davalar Bakımından Etkisi

a. Artan Greenwashing Davaları

Yeşil Beyanlar Direktifi tasarısı henüz yasalaşmamış ve hatta geri çekilmiş olsa bile greenwashing davaları Avrupa'da artmaya devam edecektir. Gerçekten de bu davaların geçmişine baktığımızda çoğunda davacıların şirketlere karşı başarılı olduğu ve başarı oranının %81 olduğu bildirilmektedir.⁷⁶ Bu davalar, esas olarak müşteri koruma yasaları kapsamında açılmış olsa bile bu eğilim AB mahkemelerinin yeşil beyanları doğrulamak için daha zorlu standartlar uygulamaya yönelik yargısal eğilimini ortaya koymaktadır.

b. Emsal Karar: Greenpeace France ve Diğerleri – TotalEnergies

Avrupa'daki greenwashing yargılamalarında dönüm noktası niteliğinde bir emsal, 2022 yılında Paris Hukuk Mahkemesinin 34. Dairesi nezdinde başlatılan *Greenpeace France ve Diğerleri - TotalEnergies SE ve TotalEnergies Electricité et Gaz France* davası ile tesis edilmiştir.⁷⁷ Bu davada davacılar, şirketin "2050 yılına kadar karbon nötr olma hedefi"ne ve kendisini "enerji dönüşümünde ana aktör" olarak konumlandıran yeniden markalaşma kampanyasına karşı çıkmak için Fransız Tüketici Kanunu'na ve Çevre Kanunu'na dayanmışlardır.⁷⁸

Mahkemenin gerekçesi, TotalEnergies'in kamuoyuna sunduğu "net-sıfır" anlamı ile eş zamanlı olarak fosil yakıt projelerini genişletmesi arasındaki maddi tutarsızlığa odaklanmış ve şirketin tüketicilerin ekonomik davranışlarını yanılttığı sonucuna varmıştır. Mahkeme, bu sonuca varırken temel olarak Fransa ve Avrupa Birliği'nde uygulanmakta olan tüketiciyi koruma yasalarına dayanmıştır. Karar verildiği sırada Yeşil Beyanlar Direktifi henüz uygulanabilir olmasa da Mahkeme, Fransa ve AB'deki tüketiciyi koruma yasalarını esas almıştır. Ayrıca, 2024/825 sayılı Tüketicilerin Güçlendirilmesi Direktifi'ni de dikkate almıştır.⁷⁹ 2024/825 sayılı Direktif karar tarihinde henüz yürürlükte olmamasına rağmen Mahkeme, bu müstakbel Direktif'i mevcut hukukun uygulanması ve yorumlanmasında bir hukuki kriter olarak değerlendirmiştir.

c. Yeşil Beyanlara Karşı Haksız Rekabet Hukuku:

Greenwashing iddialarında davacıların kullandığı bir diğer strateji, tüketiciyi koruma yasalarından ziyade haksız rekabeti düzenleyen yasalara dayanmaktır. 2022

⁷⁶ Nicolas J.S. Lockhart, Michele Tagliaferri, Anna-Shari Melin, Eva von Mühlennen, "Heightened Scrutiny of Green Claims in the European Union and Switzerland", Sidley LLP, 3 Nisan 2025, <https://www.sidley.com/en/insights/publications/2025/03/heightened-scrutiny-of-green-claims-in-the-european-union-and-switzerland>, erişim 11 Mart 2026.

⁷⁷ Greenpeace France and Others v. TotalEnergies SE and TotalEnergies Electricité et Gaz France, Paris Judicial Tribunal 34th Chamber, ("Greenpeace v. TotalEnergies"), 23 Ekim 2025 tarihli Mahkeme Kararı.

⁷⁸ *Id.*, para. 5, 8.

⁷⁹ *Id.*, para. 46-48.

yılında Frankfurt am Main Yüksek Bölge Mahkemesi'nin deterjanlarla ilgili iklim nötr iddialarına ilişkin kararında Mahkeme, bir ürünün veya şirketin "iklim nötr" olarak etiketlenmesinin tüketici davranışını önemli ölçüde etkilediğini tespit etmiştir.⁸⁰ Mahkeme, "iklim nötr" teriminin tüketiciler tarafından dengelenmiş bir bilanço olarak anlaşılacağını ve bu dengeye emisyon azaltımı ile denkleştirme önlemleri yoluyla ulaşıldığının varsayılacağını belirtmiştir.⁸¹

Kararın merkezi bir yönü de Kapsam 3 emisyonlarının ele alınmasıyla ilgilidir.⁸² Mahkeme, tüketicilerin doğal olarak tüm önemli kirlilik unsurlarının hesaba katıldığını varsaydığını tespit etmiştir.⁸³ Bu davada şirketin Kapsam 3 emisyonlarını görmezden gelmesi ve bu eksiklik konusunda kamuoyunu uyarmaması nedeniyle Mahkeme, söz konusu reklamın yanıltıcı ve hukuka aykırı olduğuna karar vermiştir.⁸⁴

d. Taksonomi Tüzüğü Kapsamında Devam Eden Dava Riskleri:

Taksonomi Yönetmeliği, neyin gerçekten "yeşil" ve "sürdürülebilir" olduğuna ilişkin bilimsel ve teknik kriterleri daha net bir şekilde ortaya koymasıyla birlikte şirketler için dava riskleri sadece tüketicilere yönelik iletişimlerinde değil, aynı zamanda bu beyanların temelini oluşturan ekonomik faaliyetleri bakımından da devam edecektir.

Sonuç

AB mevzuatı, gönüllülük esasına dayalı sürdürülebilirlik hedeflerinden, zorunlu ve icra edilebilir yasal yükümlülüklerden oluşan karmaşık ve kapsamlı bir rejime evrilerek köklü bir dönüşüm geçirmiştir. Omnibus 1 Direktifi'nin 2026'nın başlarında yürürlüğe girmesi ve CBAM'ın kesin olarak uygulanmaya başlanması, Türk şirketleri için de iklim değişikliğinin kurumsal sosyal sorumluluk alanından çıkarak yüksek riskli yargılama süreçlerinin bir parçası haline geldiğini resmen teyit etmektedir.

Bu riskleri hafifletmek amacıyla kuruluşlar, salt raporlama yapmanın ötesine geçerek doğru değer zinciri haritalandırmasını, güvenilir karbon ayak izi verilerini ve AB sürdürülebilirlik hukukunun doğasında var olan milletlerarası özel hukuk yansımalarını tam olarak kavrayan, güçlü bir duruş sergilemelidir.

Nihayetinde Türk işletmelerinin AB pazarındaki rekabet güçlerini koruma becerisi, bu düzenlemelere uyum sağlama ve kaçınılmaz iklim değişikliği davalarını önceden öngörerek proaktif hareket etme kapasitelerine bağlı olacaktır.

⁸⁰ Higher Regional Court of Frankfurt am Main's decision on climate neutral claims regarding detergents, Regional Court of Frankfurt am Main, 2022 tarihli Mahkeme Kararı, gayriresmî İngilizce özet https://www.climatecasechart.com/document/higher-regional-court-of-frankfurt-am-mains-decision-on-climate-neutral-claims-regarding-detergents_5803, erişim 11 Mart 2026.

⁸¹ *Id.*

⁸² *Id.*

⁸³ *Id.*

⁸⁴ *Id.*

İnşaat Projelerinde Teminat Mektupları ve Uyuşmazlık Çözümü

Tolga Bayrak

Giriş

Risk yönetimi, uluslararası inşaat projelerinin kritik bir unsurudur. Bu bağlamda risk yönetimine yönelik kullanılan temel araçlardan biri, teminat mektubu sunulmasıdır. İşverenlerin, olası riskler ve çeşitli yükümlülükler için güvence olarak müteahhitlerden teminat mektubu talep etmesi, sektörde yaygın bir uygulamadır. Bu uygulama, *International Federation of Consulting Engineers (FIDIC)*, *New Engineering Contract (NEC)* ve *Joint Contracts Tribunal (JCT)* tarafından yayınlananlar gibi standart inşaat sözleşmelerinde de yansıtılmaktadır. Bu sözleşmeler, teminat mektuplarının sunulabileceği farklı senaryolara ilişkin hükümler içermektedir.

Genel olarak, teminat mektupları, belirli bir olayın meydana gelmesi durumunda belirli bir miktar parayı ödemeyi taahhüt eden üçüncü bir tarafın yazılı taahhüdü şeklindedir. Teminat mektupları genellikle bankalar veya diğer finans kuruluşları tarafından düzenlenmektedir. Bu düzenleme, işveren, yüklenici ve banka arasında üçlü bir ilişki oluşturmaktadır.¹ İşveren ile yüklenici arasındaki ilişki inşaat sözleşmesine dayanırken, yüklenici teminat mektubunu temin etmek için banka ile ayrı bir anlaşma yapmaktadır. Düzenlendiğinde, teminat mektubu işverene teslim edilmekte; işveren, bankaya başvurarak ve mektupta belirtilen olayın meydana geldiğini göstererek mektubu nakde çevirebilmektedir.

Teminat mektuplarının geçerliliği ve şartları, tabi oldukları hukuka göre belirlenmektedir. Uygulanacak hukukun seçimi, sadece şartların yorumlanmasını değil, aynı zamanda teminat mektubunun hangi koşullarda nakde çevrilebileceğini ve

¹ Kolaylık olması açısından, bu makalede, inşaat sözleşmelerinde tarafların tipik rollerini yansıtacak şekilde, teminat mektubunun muhatabı "işveren", lehtar ise "yüklenici" olarak anılmaktadır.

ilgili tarafların kullanabileceği savunmaları da etkilemektedir. Taraflar ayrıca, teminat mektubunun şartları ile temel sözleşme arasında tutarsızlık olmadığından emin olmalıdır.²

İnşaat Projelerinde Teminat Mektubu Türleri

İnşaat projelerinde ortaya çıkabilecek risklerin çeşitliliği göz önüne alındığında, belirli risk kategorilerini ele almak için çeşitli teminat mektubu türleri geliştirilmiştir. En yaygın olarak kullanılan araçlar ve amaçları aşağıda incelenmektedir.

A. Avans Teminat Mektupları

İşverenler, mobilizasyon giderleri gibi başlangıç maliyetlerini karşılamak için genellikle inşaat projesinin başlangıcında yüklenicilere avans ödemesi yapmaktadır. Bu avansların geri ödenmesini güvence altına almak için işverenler, yüklenicilerden avans teminat mektubu sunmalarını istemektedir.

Genellikle avans teminat mektubunun değeri, işveren tarafından ödenen avans tutarıyla aynı olmaktadır. Müteahhit, genellikle proje ilerledikçe hakedişlerde kesintiler yoluyla avansı geri ödemektedir. Buna bağlı olarak teminat mektubu güvence altına alınan tutar, avansın ödenmemiş bakiyesini yansıtmak üzere zamanla azaltılmaktadır. Bu kademeli azaltma, yükleniciye iki açıdan fayda sağlamaktadır: bankaların yansıttığı ücretler düşmektedir, ve yüklenicinin kredi limitinin serbest kalması sonucunda diğer amaçlar için finansman temininde daha fazla esneklik sağlanmaktadır.

B. Kesin Teminat Mektupları

İşverenler için temel öncelik, yüklenicilerin işleri zamanında ve kararlaştırılan şartlara uygun olarak yürütmesini ve tamamlamasını sağlamaktır. İfa etmeme riskini azaltmak için işverenler genellikle yüklenicilerden, genellikle sözleşme bedelinin yüzde 10'una denk gelen tutarda bir kesin teminat mektubu sunmalarını istemektedir.³ Yüklenici işleri sözleşme şartlarına uygun olarak tamamlayamazsa, işveren kesin teminat mektubunu nakde çevirebilir ve elde edilen geliri, kalan işleri doğrudan veya üçüncü bir tarafla sözleşme yaparak tamamlamak için kullanabilir.

² Bkz. *Simon Carves Ltd v. Ensus UK Ltd* [2011] EWHC 657 (TCC) ("*Simon Carves v. Ensus UK*") (teminatın sona ermesiyle ilgili tutarsızlıklar durumunda, temel sözleşmenin şartlarının geçerli olduğuna hükmedilmiştir).

³ Ellis Baker, Ben Mellors, Scott Chalmers ve Anthony Lavers, *FIDIC Contracts: Law and Practice*, 5. baskı, Informa, 2009 ("Baker ve diğerleri"), para. 7.192.

Kesin teminat mektubunun değeri, değişiklikler nedeniyle sözleşme bedelinin önemli ölçüde artması veya azalması gibi belirli durumlarda ayarlanabilmektedir.⁴

C. Kesinti Teminat Mektubu

İnşaat sektöründe, işverenlerin, projenin tamamının veya işin belirli bir bölümünün düzgün bir şekilde tamamlanmasına ilişkin teminat olarak, yükleniciye ödenmesi gereken ödemelerin bir yüzdesine kesinti uygulaması yaygın bir uygulamadır.⁵ Bu uygulama yaygın olarak “*retention*” olarak da adlandırılmaktadır.

İşveren, kesinti tutarlarını alıkoymak yerine, bu tutarları serbest bırakmayı ve yükleniciden bir kesinti teminat mektubu almayı kabul edebilir. Bu düzenleme, yüklenicinin kesinti yapılmaksızın tam ödeme almasını sağlarken, işverene de finansal güvence sunmaktadır. Yüklenici işleri tamamlayamazsa, işveren teminat mektubunu kullanarak kesinti tutarını geri alabilmektedir.

Kesinti ve kesinti teminat mektupları ile ilgili önemli bir husus, uygulanacak hukukun gerekliliklere uyulmasıdır. Örneğin, Alman hukukuna göre tarafların kesinti mekanizmalarını ve ilgili teminatları kullanmasına izin verilir; ancak, kesinti yapılan tutar veya kesinti teminat mektubu ile güvence altına alınan değer, toplam sözleşme bedelinin yüzde 10'unu aşmamalıdır.⁶

D. Diğer Teminat Mektubu Türleri

Uluslararası inşaat projelerinde daha yaygın olarak kullanılan teminat mektuplarına ek olarak, taraflar, özel riskler için özel olarak tasarlanmış diğer teminat mektuplarını da kullanmayı tercih edebilirler. Bunlar arasında, ödeme teminat mektubu, geçici teminat mektubu, garanti süresi teminat mektubu ve bakım teminat mektubu gibi örnekler sayılabilir.

Uyuşmazlık Çözümü ve Tahkim Uygulaması

Bu bölümde, şarta bağlı teminat mektupları kapsamındaki sorumlulukla ilgili uyuşmazlıklar, ilk talepte ödeme kaydı içeren teminat mektuplarının nakde çevrilmesine karşı çıkma ve itirazlar ile ilgili uyuşmazlıklar, teminat mektuplarının iadesi ve bununla ilgili tazminat taleplerine ilişkin uyuşmazlıklar, ve teminat mektubunun nakde çevrilmesinden sonra başvurulabilecek hukuki yollar dahil olmak üzere,

⁴ Leo Grutters ve Brian Barr, *FIDIC Red, Yellow and Silver Books: A Practical Guide to the 2017 Editions*, 1. baskı, Sweet & Maxwell, 2018, s. 103.

⁵ Baker ve diğerleri, para. 7.217.

⁶ Götz-Sebastian Hök ve Henry Stieglmeier, 'Germany', Donald Charrett (ed.), *The International Application of FIDIC Contracts: A Practical Guide*, Informa, 2020, s. 191.

inşaat sözleşmelerinde teminat mektuplarının kullanımıyla ilgili yaygın uyuşmazlıklar incelenmektedir.

A. Şarta Bağlı Teminat Mektupları: Temel Sözleşmenin İhlalinin ve Zararın Kanıtlanması

Şarta bağlı teminat mektuplarında, mektubun nakde çevrilebilmesi için muhatabın belirli koşulları yerine getirmesi gerekmektedir.⁷ Ödemenin yapılabilmesi için, mektubu nakde çevirmek isteyen taraf, sözleşme ihlali veya ifa etmeme gibi, kayıp veya zarara yol açan ve teminat mektubunda belirtilen koşulun yerine getirildiğini kanıtlamalıdır. Gerekli koşul yerine getirilmezse, banka ödeme talebini reddetme hakkına sahiptir. Bunun nedeni, şarta bağlı teminat mektubu kapsamında haksız bir ödemenin, bankayı teminat mektubunu sağlayan tarafın tazminat talebine maruz bırakabilecek olmasıdır. Bu riski azaltmak için, bankalar genellikle talebi yerine getirilmeden önce koşulun yerine getirildiğine dair açık ve yeterli kanıt talep etmektedir. Uygulamada bu, genellikle bankanın talebi yerine getirmeyi kabul etmeden önce işverenden hem sorumluluğu hem de zararın miktarını belirleyen bağlayıcı bir mahkeme kararı veya tahkim kararı sunmasını talep etmesi anlamına gelmektedir.

Şarta bağlı teminat mektupları bağımsız nitelikte olmadığından, altta yatan sözleşmeyle yakından bağlantılıdır. Bu durum, özellikle teminat mektubunun ve inşaat sözleşmesinin farklı uyuşmazlık çözümü veya uygulanacak hukuk hükümleri içermesi halinde, yargı yetkisi ve usul açısından karmaşıklığa yol açabilmektedir. Örneğin, altta yatan sözleşme tahkime tabi olabilirken, teminat mektubu yerel mahkemelerde dava yolunu öngörebilir; bu da farklı mecralarda paralel yargılamalara yol açabilir.

İngiliz mahkemeleri, temel inşaat sözleşmesi kapsamında paralel tahkim davası devam etse bile, teminat mektubu kapsamında başlatılan davaları askıya almayı reddetmiş ve bu da tutarsız kararlar alınma riskini doğurmuştur.⁸ Bu riski azaltmak için taraflar, inşaat sözleşmelerindeki ve ilgili teminat mektuplarındaki uyuşmazlık çözümü ve uygulanacak hukuk hükümleri arasında tutarlılık sağlamalıdır.

B. İlk Talepte Ödeme Kaydı İçeren Teminat Mektupları: Talebe Karşı Direnme

İlk talepte ödeme kaydı içeren teminat mektuplarında banka, teminatta belirtilen şekilde bir talep aldığında, herhangi bir ihlal, temeldeki temerrüt, kayıp veya zarar kanıtı talep etmeden belirtilen tutarı ödemek zorundadır. Muhatap, herhangi bir

⁷ Bkz. *Trafalgar House Construction (Regions) Ltd v. General Surety & Guarantee Co Ltd* [1996] 1 AC 199.

⁸ *Autoridad del Canal de Panama v. Sacyr SA and others* [2017] EWHC 2337 (Comm); *Deutsche Bank Ag v. Tongkah Harbour Public Company Ltd* [2011] EWHC 2251 (Comm).

koşulun yerine getirildiğini veya karşı tarafın ifa etmediğini kanıtlamak zorunda değildir.

Bazı durumlarda, yüklenici, ilk talepte ödeme kaydı içeren teminat mektubunun nakde çevrilmesine karşı çıkmak amacıyla ihtiyati tedbir kararı talep edebilir. Bu tür ihtiyati tedbir talepleri, ilk talepte ödeme kaydı içeren teminat mektupları ile ilgili en yaygın uyuşmazlık türlerinden birini oluşturur.

Genellikle, yüklenicinin, işverenin ödeme talebinde bulunmasını veya bankanın bu talebi yerine getirmesini engelleyen bir ihtiyati tedbir kararı almak için yerel mahkemelere başvurması gerekmektedir. Bu tür tedbirlerin usuli gereklilikleri ve başarı olasılığı, ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Birçok ülkede ihtiyati tedbir kararı almak zor olsa da, bazı ülkeler bu konuda nispeten daha esneklerdir. Karşılaştırma amacıyla İngiltere ve Galler, İsviçre ve Türkiye'deki mahkemelerin benimsediği yaklaşımlar aşağıda özetlenmektedir.

Yükleniciler, yerel mahkemelerden tedbir kararı talep etmenin yanı sıra, ilgili sözleşmede bir tahkim maddesi bulunması halinde tahkim yoluyla da geçici tedbirler talep edebilirler. Tahkim heyetleri, teşekkül ettikten sonra, genellikle bir tarafın ilk talepte ödeme kaydı içeren teminat mektubunu nakde çevirmesini engelleyen geçici tedbirler emretme yetkisine sahiptir. Ayrıca, heyet teşekkül etmeden önce acil eylem gerekmesi durumunda, birçok tahkim kurumu tarafların hızlandırılmış ihtiyati tedbir kararı talep etmelerine olanak tanıyan acil tahkim prosedürleri sunmaktadır. Bu hukuk yollarının kullanılabilirliği ve etkinliği aşağıda ele alınmaktadır.

1. İngiliz mahkemelerinin uygulaması

İngiliz hukukuna göre, işverenin talebi teminat mektubunun şekil şartlarına uygun olduğu sürece, bir bankanın ilk talepte ödeme kaydı içeren teminat mektubu kapsamında ödeme yapmasını engelleyen bir ihtiyati tedbir kararı almak zordur.⁹ Böyle bir talebin başarılı olması için, yüklenicinin işverenin talebinin hileli olduğunu ve bankanın bu hileyi bildiğini ispat etmesi gerekmektedir.¹⁰ İngiliz mahkemeleri, açık ve ikna edici kanıtların yokluğunda genellikle hile bulunduğu yönünde bir karar vermekte isteksizdir.¹¹ Bu yüksek eşik, mahkemelerin ilk talepte ödeme kaydı içeren teminat mektuplarının nakit paraya benzediğine dair yerleşik görüşünü yansıtmaktadır.¹²

Bu bağlamda, yüklenici, işverenin ödeme talep etmesini engelleyen bir ihtiyati tedbir kararı almaya çalışabilir. Bu çözüm, talep sonrası bankayı kısıtlamaktan

⁹ Bkz. *Franz Maas (UK) Limited v. Habib Bank AG Zurich* [2001] Lloyd's Rep 14.

¹⁰ *Edward Owen Engineering v. Barclays Bank International* [1978] 1 QB 159 ("*Edward Owen v. Barclays*"), s. 171.

¹¹ Bkz. *Alternative Power Solution Ltd v. Central Electricity Board and another (Mauritius)* [2014] UKPC 31.

¹² *Edward Owen v. Barclays*, s. 170.

daha mümkün – ancak yine de istisnai – olarak görülmektedir. İngiliz mahkemeleri, yüklenicinin temel sözleşmenin şartlarının işverenin talebini açıkça engellediğini kanıtlayabildiği durumlarda bu tür ihtiyati tedbir kararları vermiştir.¹³ İngiliz mahkemeleri yüksek bir eşik gerektirmekte ve genellikle yükleniciden işverenin talebinin temel sözleşmede kararlaştırılan mekanizmaya uymayacağını “kesin olarak ispatlamasını” beklemektedir.¹⁴

İşverenin talebini kısıtlamak için gerekli eşik, bankayı kısıtlamak için geçerli olan hile testinden biraz daha düşük olsa da, işverenin talepte bulunmadan önce yüklenicilere genellikle bildirimde bulunulmaması, pratik bir engel teşkil etmektedir. Bununla birlikte, *Shapoorji Pallonji v. Yumn* davasında, İngiliz Yüksek Mahkemesi, işverenin yapmış olduğu bir ödeme talebini geri almasını gerektiren bir ihtiyati tedbir kararı verme yetkisine sahip olduğunu teyit etmiştir.¹⁵ Bu gelişme, yükleniciler için hileyi ispat etme gerekliliğini ortadan kaldırarak, çağrı sonrası daha uygulanabilir bir hukuk yolu sunabilecektir.

2. İsviçre mahkemelerinin uygulaması

İsviçre hukukuna göre, yüklenici veya teminat mektubunu düzenleyen banka (garantör), ödeme talebi için gerekli koşulların yerine getirilmediğini ve işverenin bu eksikliğin farkında olduğunu ispatlayabilirse, mahkeme işverenin ilk talepte ödeme kaydı içeren teminat mektubunu bozduğunu engelleyebilir. Başvuran, talebin işveren tarafından açık bir hak suistimali oluşturduğunu kanıtlamalıdır. Bu yüksek bir eşik olup, İsviçre mahkemeleri bu tür bir tedbir kararını, teminat altına alınan yükümlülüğün açıkça yerine getirilmiş olması veya talebin açıkça hileli olması gibi sınırlı durumlarda verilen istisnai bir çözüm olarak değerlendirmektedir.¹⁶

İsviçre mahkemeleri genellikle “önce öde, sonra dava et” ilkesine bağlı kalmaktadır. Bu yaklaşım, İsviçre mahkemelerinin ilk talepte ödeme kaydı içeren teminat mektuplarının özerkliğinin ve güvenilirliğinin korunmasına verdikleri güçlü önemi yansıtmaktadır. Dolayısıyla, yargı müdahalesi nadirdir ve yalnızca suistimalin hem açık hem de ikna edici delillerle kanıtlandığı durumlarda kabul edilmektedir.

3. Türk mahkemelerinin uygulaması

Türk hukukuna göre, bir mahkeme, yüklenicinin işverenin talebinin hakkın kötüye kullanılması teşkil ettiğini ve ödemenin telafisi imkansız veya ciddi bir zarara yol

¹³ *Sirius International Insurance Co v. FAI General Insurance Ltd* [2003] EWCA Civ 470; *Simon Carves v. Ensus UK*.

¹⁴ *Permasteelisa Japan v. Bouyguesstroi and Banca Intesa SpA* [2007] EWHC 3508, para. 51; *MW High Tech Projects UK Ltd & Anor v. Biffa Waste Services Ltd* [2015] EWHC 949 (TCC).

¹⁵ *Shapoorji Pallonji & Company Private Ltd v. Yumn Ltd & Anor* [2021] EWHC 862 (Comm).

¹⁶ Zürih Ticaret Mahkemesi Kararı, Dava No. HG180051-O, 8 Mayıs 2019, para. 3.3.4.

açacağını,¹⁷ ayrıca ihtiyati tedbir için öngörülen diğer genel şartların da sağlandığını ortaya koyması koşuluyla,¹⁸ ilk talepte ödeme kaydı içeren teminat mektubu kapsamında bir bankanın ödeme yapmasını engellemek için geçici tedbir kararı verebilir. Türk mahkemeleri, gerekçelerini genellikle Türk Medeni Kanunu'nun 2. maddesinde yer alan dürüstlük kuralına dayandırmaktadır ve son yıllarda, diğer ülkelere kıyasla bu tür tedbir kararlarını nispeten daha kolay bir şekilde verme eğilimindedir.

Türk mahkemeleri, tahkim yeri yurtdışında olan davalar da dahil olmak üzere, tahkim yargılaması öncesinde veya sırasında geçici tedbir kararı verme yetkisine de sahiptir;¹⁹ ancak, tahkim başlamadan önce geçici tedbir kararı verilmesi durumunda, tedbire başvuran taraf, tedbir kararının etkisini korumak için yasal süre içinde tahkim sürecini başlatmalıdır. Bu süre, uluslararası tahkimler için 30 gün²⁰ veya yerel tahkimler için iki haftadır.²¹

4. Tahkim Heyetlerinin Geçici Tedbir Kararı Verme Yetkisi

Tahkim kurallarının çoğunluğu, tahkim heyetlerine geçici tedbir kararı verme yetkisini açıkça vermektedir.²² Örneğin, ICC Kuralları, tahkim mahkemesinin "*uygun bulunduğu geçici hukuki koruma tedbirine*" karar verebileceğini öngörmektedir; bu tedbir, bir talimat veya nihai karar şeklinde olabilir.²³ UNCITRAL Kuralları, hakem heyetlerine, tahkim sürecine mevcut veya yakın bir zarar verme ihtimali olan herhangi bir eylemin gerçekleştirilmesini önlemeye yönelik tedbirler de dahil olmak üzere, geçici tedbirler alma yetkisi vermektedir.²⁴ Benzer şekilde, ICSID Kuralları da bir ICSID hakem heyetinin, bir tarafın haklarını korumak için geçici tedbirler önerebileceğini öngörmektedir.²⁵

İlk talepte ödeme kaydı içeren teminat mektupları bağlamında, bir hakem heyeti, aciliyet, gereklilik ve telafisi imkansız zarar riski gibi ilgili şartların karşılanması

¹⁷ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E. 2007/852, K. 2007/892, 28.11.2007 tarihli kararı.

¹⁸ Bkz. 12 Ocak 2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ("HMK"), m. 389-392.

¹⁹21 Haziran 2001 tarihli ve 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu ("MTK"), m. 6; HMK, m. 414.

²⁰ MTK, m. 10(A)(2).

²¹ HMK, m. 426(2).

²² Bkz. örneğin, London Court of International Arbitration Tahkim Kuralları ("LCIA Kuralları"), m. 25.1; Singapore International Arbitration Centre Tahkim Kuralları (2025) ("SIAC Kuralları"), kural 45.1; 2024 Hong Kong International Arbitration Centre Tarafından Yürütülen Tahkim Kuralları (2024) ("HKIAC Kuralları"), m. 23; 2023 Stockholm Chamber of Commerce Tahkim Kuralları (2023) ("SCC Kuralları"), m. 37; İstanbul Tahkim Merkezi Tahkim Kuralları ("ISTAC Kuralları"), m. 31.

²³ Milletlerarası Ticaret Odası 2021 Tahkim Kuralları ("ICC Kuralları"), madde 28.

²⁴ Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu Tahkim Kuralları 2021 ("UNCITRAL Kuralları"), madde 26.

²⁵ Devletler ve Diğer Devletlerin Vatandaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümlemesi Hakkında Sözleşme ("ICSID Sözleşmesi"), m. 47; ICSID Tahkim Kuralları 2022 ("ICSID Kuralları"), kural 47.

koşuluyla, bir tarafın bu tür bir teminat mektubunu nakde çevirmesini kısıtlayan bir geçici tedbir alabilir.²⁶

Bununla birlikte, önemli bir sınırlama, tahkim heyetlerinin, teminat mektubunun kendisi tahkim anlaşmasına tabi olmadığı sürece, banka gibi üçüncü şahıslara karşı bağlayıcı kararlar verememesidir.²⁷ Bankaya karşı ihtiyati tedbir talep edildiğinde (örneğin, ilk talepte ödeme kaydı içeren teminat mektubu kapsamında ödemeyi önlemek için), uygun yargı mercii genellikle tahkim heyeti değil, yerel mahkemelerdir.

Bir başka pratik kısıtlama ise, tahkim heyetinin teşekkülü öncesinde acil tedbir alınması gerektiğinde ortaya çıkar. Bu sorunu çözmek için, birçok önde gelen tahkim kurumu acil tahkim prosedürleri öngörmüştür.²⁸ Bu mekanizmalar, bir tarafın, bu amaçla özel olarak atanan bir acil durum hakeminden hızlandırılmış bir şekilde geçici tedbir talep etmesini sağlar. Örneğin, ICC Kuralları uyarınca, bir taraf, hakem heyetinin teşekkülü öncesinde acil tedbirler için başvuruda bulunabilir.²⁹

Acil tahkim, ilk talepte ödeme kaydı içeren teminat mektupları ile ilgili uyuşmazlıklarda, özellikle teminat mektubunun geçerlilik süresi dolmak üzereyse ve acil bir çözüm gerekiyorsa, yerel mahkemelere yararlı bir alternatif olabilir; ancak acil tahkimin etkinliği, icra yerindeki mahkemelerin acil durum hakem kararlarını tanıyıp uygulamaya koyup koymayacağına bağlı olabilir, ki bu husus ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir.³⁰ Ayrıca, acil tahkimde karşı tarafa bildirimde bulunma zorunluluğu, tek taraflı tedbir kararının gerekli olduğu ve böyle bir kararın yerel bir mahkemeden alınabileceği durumlarda acil tahkimin kullanılabilirliğini azaltabilir.

C. Teminat Mektubunun İadesi ve Tazminat Talepleri

İnşaat projelerinde, teminat mektupları genellikle belirli bir süre boyunca, veya kusur sorumluluk süresinin sona ermesi veya işlerin nihai kabulü gibi belirli aşamaların

²⁶ ICC Commission on Arbitration and ADR, "Emergency Arbitrator Proceedings" (2019) ("ICC Report on Emergency Arbitrator Proceedings"), www.iccwbo.org/wp-content/uploads/sites/3/2019/03/icc-arbitration-adr-commission-report-on-emergency-arbitrator-proceedings.pdf, 4 Mart 2026 tarihinde erişilmiştir, para. 138-140.

²⁷ Bununla birlikte, tahkim heyetleri, uyuşmazlığın taraflarından üçüncü bir tarafın belirli eylemlerde bulunmasını veya bulunmamasını sağlamalarını gerektiren geçici tedbirler alabilir. Örneğin, *Bayındır v. Pakistan (I)* davasında, ICSID hakem heyeti, ayrı tüzel kişiliğe sahip Pakistan Ulusal Karayolları İdaresi'nin, mobilizasyon avans garantileriyle ilgili olarak Türk mahkemelerinden alabileceği herhangi bir kesin hükmü icra etmemesini sağlamak için Pakistan'ın "gerekli olabilecek her türlü adımı" atmasını tavsiye eden bir geçici tedbir kararı vermiştir. Bkz. *Bayındır İnşaat Turizm Ticaret ve Sanayi A.Ş. v. Pakistan İslam Cumhuriyeti (I)*, ICSID Dava No. ARB/03/29, Karar, 27 Ağustos 2009, para. 55.

²⁸ LCIA Kuralları, madde 9B; SIAC Kuralları, kural 12.1 ve ek 1; HKIAC Kuralları, ek 4; SCC Kuralları (2023), ek II; ISTAC Kuralları, madde 31.1 ve ISTAC Acil Durum Hakemi Kuralları.

²⁹ ICC Kuralları, m. 29 ve ek V.

³⁰ ICC Report on Emergency Arbitrator Proceedings, para. 182-191.

gerçekleşmesine kadar tutulur. Bu koşulların yerine getirilmesi üzerine, işveren genellikle teminat mektubunu iade etme yükümlülüğü altındadır; ancak, mektubun iade zamanlaması konusunda ihtilaflar ortaya çıkabilir. Teminat mektubu vadesinde iade edilmezse, yüklenici mektubun iadesini talep edebilir; ayrıca, mektubun uzun süre alıkonulmasından kaynaklanan zararın tazminini de talep edebilir. Bu tazminat, teminat mektubunun sürdürülmesi masraflarını, yüklenicinin başka teminatlar düzenleyememesinden kaynaklanan kayıpları ve kaçırılan fırsatları ve itibar zararlarını içerebilir.

Taleplerin başarılı olup olmayacağı, teminat mektubunun özel şartlarına, temel sözleşme çerçevesine ve uygulanacak hukuka bağlıdır.

D. Teminat Mektubunun Nakde Çevrilmesinden Sonrası Hukuki Yollar

Teminat mektubu, işveren tarafından haksız olarak nakde çevrildikten sonra, yüklenici, uygulanacak hukuka bağlı olarak, sözleşme ihlali veya sebepsiz zenginleşme gerekçesiyle işverenden tazminat talep edebilir. Tazmin edilebilir zararlar arasında, teminat mektubunu düzenleyen banka tarafından ödenen tutarın tamamının geri ödenmesi, bu tutarın faizi, artan finansman maliyetleri ve bunun sonucunda ortaya çıkan teminat verme kapasitesindeki kayıp veya itibar zararı için tazminat yer alabilir. Taleplerin başarılı olup olmayacağı, teminat mektubunun özel şartlarına, temel sözleşme çerçevesine ve uygulanacak hukuka bağlıdır.

Sonuç

Teminat mektupları, uluslararası inşaat projelerinde önemli risk yönetimi araçları olarak hayati bir rol oynamaktadır. Bu projelerin doğasında var olan karmaşıklık, hem işverenler hem de yükleniciler tarafından kullanılan çok çeşitli teminat mektuplarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tarafların hak ve yükümlülüklerini şekillendirmede genellikle belirleyici oldukları için, bu teminat mektuplarda yer alan ifadeleri, tabi oldukları hukuk ve vade tarihleri dikkatle incelenmelidir.

Teminat mektupları, altta yatan riskler gerçekleştiğinde nakde çevrildiği için, sıklıkla tahkim heyetleri ve yerel mahkemeler önünde uyuşmazlık konusu olmaktadır. Son yıllarda, teminatların nakde çevrilmesini önlemek için mahkemelerden ve tahkim heyetlerinden müdahale talep eden tarafların sayısında dikkate değer bir artış olmuştur. İleriye bakıldığında, bu alanda taraflara bir uyuşmazlık ortaya çıkmadan önce atmaları gereken adımlar konusunda daha fazla yön gösterici kararın verilmesi beklenmektedir. Bu gelişen tablo, teminatlara ilişkin daha karmaşık araçların ve yenilikçi sözleşmesel düzenlemelerin ortaya çıkmasına da yol açabilir.

Türk Hukukunda Pay Sahibi Aktivizmi

İlker Demirtaş

Pay Sahibi Aktivizmi Kavramı

Pay sahibi aktivizmi veya eylemciliği kavramı, pay sahipleri tarafından çeşitli amaçlarla bir şirketi yönlendirmek için gerçekleştirilen faaliyetler olarak tanımlanmaktadır.¹ Bu bakımdan pay sahibi aktivizmi, bir şirketin ortaklık ve yönetim yapısı, karar verme mekanizmaları, faaliyetleri, politikaları, operasyonları, stratejileri ve performansına etki etmek, yön vermek, bunları değiştirmek veya geliştirmek, hatta bunlarda söz sahibi olmak, şirketin denetimi ve gözetimini sağlamak, şirketin piyasa değerini arttırmak, çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim (ESG) uygulamasını güçlendirmek gibi birçok amaçla yapılabilmektedir.² Bu amaçların yerine getirilebilmesi için aktivist pay sahipleri genellikle, yönetim kurulu üyelerinin azli ve yerine yenilerinin atanması, finansal tablolar, faaliyet raporu ve denetim raporunun detaylı incelenmesi, yönetim kurulu üyelerinin ibrasının reddedilmesi ve sorumluluk davası açılması, şirket tarafından belirli faaliyetler ve yatırımlar hakkında bilgi verilmesi, şirketin yönetim

¹ Semih Sırrı Özdemir, *Halka Açık Anonim Şirketlerde Pay Sahibi Eylemciliği (Aktivizmi)*, Yetkin Yayınları, 2023 ("Özdemir"), s. 1, 12-16; Cansu Cindoruk, "Kurumsal Yatırımcıların Pay Sahibi Aktivizmi: Hedef Şirketlere Yönelik Fayda ve Sakıncalar", *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 13, S. 1, 2025 ("Cindoruk"), s. 332-333; Ekrem Solak, "Birleşik Krallık ve Avrupa Birliği Hukukları Kapsamında Pay Sahibi Aktivizmi Düzenlemeleri", *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 16, S. 2, 2019 ("Solak"), s. 130-132, 135; Beyza Nur Bilen, *Minority Shareholder Activism in Turkey*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2023 ("Bilen"), s. 28-31, 64-65; Emre Ergin ve İlkey Ejder Erturan, "Shareholder Activism: Telecommunication Industry In Turkey", *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 39, S. 1, 2017 ("Ergin / Erturan"), s. 105; Yavuz Selim Günay, *Hukuki Yönleriyle Girişimciliğin Finansmanı ve Girişim Sermayesi (Venture Capital)*, On İki Levha Yayıncılık, 2024 ("Günay"), s. 381, dipnot [1426].

² Özdemir, s. 1, 12-16, 31 vd.; Cindoruk, s. 332-337; Solak, s. 130-135; Bilen, s. 28-40; Ergin / Erturan, s. 104; Günay, s. 381, dipnot [1426]; Çiğdem Yatağan Özkan, "Anonim Şirketlerde Pay Sahibi Anlayışındaki Değişimler ve Kısa Vadecilik Akımına Bir Çözüm Önerisi Olarak Sadakat Payları", *Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi*, C. 32, S. 3, 2016 ("Yatağan Özkan"), s. 180.

kurulu ve üst düzey yönetici ücretleri ile başkaca operasyonel masraflarının azaltılması, şirketin bazı özel politikaları benimsemesi, kar payı dağıtımının yapılması, payların şirket tarafından geri alınması, kurumsal yönetim ilkelerine uyumun geliştirilmesi, şirketten çıkış sağlanması gibi farklı talepler ileri sürmekte yahut şirketin yönetim kurulu veya hakim pay sahibi üzerinde baskı kurabilecek diğer araçlara başvurmaktadır.³

Niteliği gereği pay sahibi aktivizmi, şirketi tek başına kontrol etme gücüne sahip olmayan bir veya birden fazla pay sahibi tarafından yapılmaktadır.⁴ Bunun yanında pay sahibi aktivizminin hedefi çoğu zaman halka açık şirketler olsa da halka kapalı özel şirketler açısından da gündeme gelmesi, görece daha zor olmakla birlikte mümkündür.⁵ Pay sahipleri açısından aktivist faaliyetlerin genelde halka açık şirketlerde uygulama alanı bulmasının sebepleri arasında pay sahipliği yapısının dağınık ve sayıca çok olması, erişilebilecek kitlenin boyutu ve hareketin büyüme potansiyeli, kurumsal yatırımcılar gibi çeşitli niteliklere sahip pay sahiplerinin bulunması, tabi olunan sermaye piyasası ile borsa mevzuatları, aktivizme elverişli ilave araçların söz konusu olması ve şirket paylarının borsada işlem görmesi sebebiyle aktivizmin olumlu sonuçlarından yararlanabilme imkanı sayılabilir.

Türkiye'de Pay Sahibi Aktivizmi

Pay sahibi aktivizminin Türkiye'de henüz sıklıkla karşılaşılan bir uygulama olduğunu söylemek güç olmakla birlikte pay sahibi aktivizminin önemli bir konu olarak gelişime son derece açık olduğu söylenebilir.⁶ Özellikle de Türkiye'de süregelen ve büyümeye devam eden birleşme ve devralma (M&A) işlemleri, yabancı yatırımlar, yoğun bir biçimde artış gösteren halka arzlar (IPO), ortak girişimler (joint venture), startup şirketler, girişim sermayeleri (venture capital) ve melek yatırımcılar (angel investor) gibi faktörlere bağlı olarak pay sahiplerinin şirket faaliyetlerine daha bilinçli ve stratejik yaklaştığı ve bu vesileyle pay sahibi aktivizminin artabileceğini değerlendirmekteyiz.

³ Özdemir, s. 31-32, 112 vd.; Cindoruk, s. 335-336; Solak, s. 133; Bilen, s. 36-39, 44; Ergin / Erturan, s. 108.

⁴ Özdemir, s. 1.

⁵ Özdemir, s. 92, 229-230; Cindoruk, s. 339.

⁶ Özdemir, s. 7-8, 249; Bilen, s. 64; Ergin / Erturan, s. 107, 114.

Türk Hukukunda Pay Sahibi Aktivizmi Çerçevesinde Kullanılabilecek Haklar ve Araçlar

Pay sahibi aktivizmi gerçekleştiren pay sahipleri, özellikle de kanundan doğan pay sahibi haklarını kullanabileceği gibi kamuoyu açıklamaları, sosyal medya platformları veya diğer iletişim kanalları aracılığıyla ya da doğrudan şirket ile etkileşime geçerek eylemci faaliyetlerde bulunabilir.⁷ Bu makalede başta Türk Ticaret Kanunu ("TTK") tahtında pay sahiplerine sağlanan bazı haklar ve araçlar üzerinde durulacaktır. Konunun anonim şirketler özelinde ele alındığı da ayrıca ifade edilmelidir.

A. Pay Sahiplerinin Genel Hakları

1. Genel Kurula Katılma ve Oy Kullanma Hakkı

Pay sahiplerinin genel kurul toplantılarına katılma, genel kurul toplantılarında söz alma, konuşma, görüş belirtme, öneride bulunma ve gündem maddeleri hakkında oy kullanma hakkı bulunmaktadır. Dolayısıyla pay sahiplerinin şirketin faaliyetleri etkin rol almasının en temel yolu şirket genel kurullarına katılarak gündem maddeleri ile ilgili görüşlerini belirtmesi ve oy kullanmasıdır.

Genel kurul toplantıları kural olarak sermayenin %25'ine sahip pay sahipleri ile toplanır ve kararlar çoğunluk ilkesi uyarınca toplantıda hazır bulunan oyların çoğunluğu ile alınır. Bununla birlikte TTK'da veya şirket esas sözleşmesi ile bazı hususlar ağırlaştırılmış nisaplara tabi kılınabilir. Bunlara örnek olarak esas sözleşmenin değiştirilmesi, imtiyazlı payların oluşturulması, nama yazılı pay devrinin sınırlandırılması, önemli miktarda şirket varlığının toptan satışı gibi durumlar verilebilir. Buna istinaden, ağırlaştırılmış nisaba uyulması gereken bazı özel kararlar açısından çoğunluğa sahip olmamakla birlikte yeterli sayıda oya sahip olan aktivist pay sahipleri bu kararların alınması veya alınmaması noktasında etkili olabilirler.⁸

Oy hakları açısından ise özellikle de oydan yoksunluk ve oy hakkının donması halleri ayrıca incelenmelidir. Oydan yoksunluk halini düzenleyen TTK m. 436 uyarınca menfaat çatışmasının söz konusu olduğu belirli durumlar oy hakkından yoksunluk ile sonuçlanmaktadır. Buna göre bir pay sahibi kendisi, eşi, alt ve üstsoyu veya bunların ortağı veya hâkimi olduğu şirketler ile söz konusu şirket arasında kişisel nitelikte bir işe veya işleme ilişkin gündem maddelerinde oy kullanamaz. Bunun yanında pay sahibi olan yönetim kurulu üyeleri de kendilerinin ibrasına dair gündem maddelerinde oydan yoksundur.

⁷ Özdemir, s. 22, 132 vd.; Solak, s. 132, 135; Cindoruk, s. 332, 339; Bilen, s. 32.

⁸ Günay, s. 380-381; Abdurrahman Kayıklık, "Anonim Şirkette Azınlığın Korunması: Kim İçin, Neden ve Nasıl Bir Koruma?", İstanbul Hukuk Mecmuası, C. 80, S. 2, 2022 ("Kayıklık"), s. 430.

Diğer taraftan oy hakkının donması ise gündem maddesinden bağımsız olarak pay sahibinin oy haklarının genel olarak kullanılmadığı hallerdir. Başlıca birkaç örnek vermek gerekirse:

- Şirketler topluluğu oluşturan şirketlerde pay devri halinde bir pay sahibinin doğrudan veya dolaylı pay sahipliği %5, %10, %20, %33, %50, %67 veya %100 oranlarına ulaşır veya bu oranları altına düşerse ilgili işlemin TTK m. 198 çerçevesinde ticaret siciline bildirilmesi ve bildirim tescil ve ilan edilmesi gerekir. Kanunda belirtilen süreler içinde bu bildirim gerçekleştirilmez ise ilgili paylara ait oy hakları donar.
- Yine şirketler topluluğu kapsamında karşılıklı iştirak konumunda olan şirketler, TTK m. 201 uyarınca oy haklarının yalnızca ¼'ünü kullanabilir ve bu şirketlerin bedelsiz payları edinme hakkı hariç diğer tüm pay sahipliği hakları donar.
- Bir şirketin kendi paylarını iktisap ettiği durumda söz konusu paylar TTK m. 389'a göre toplantı nisabının hesaplanmasında dikkate alınmaz ve bu payların oy hakları donar.

Sonuç olarak pay sahipliği aktivizmi açısından alınabilecek temel aksiyonların arasında genel kurula aktif olarak katılmak ve oy kullanmak gelir. Toplantı ve karar nisapları bakımından ise pay sahipleri oy haklarının donduğu veya oydan yoksun payların olabileceği senaryoları ayrıca incelemeli ve göz önünde bulundurulmalıdır.

2. Genel Kurul Kararlarına Karşı Dava Açma Hakkı

a. İptal Davası

Genel kurulun kanun veya esas sözleşme hükümlerine ve özellikle dürüstlük kuralına aykırı kararlarına karşı iptal davası açılabilir. Bu durumda bir pay sahibinin genel kurul kararına karşı iptal davası açabilmesi için genel kurul toplantısında hazır bulunarak karara olumsuz oy vermesi ve bu muhalefetini tutanağa geçirmesi gerekir. Bunun yanında toplantıda hazır bulunsun ya da bulunmasın, olumsuz oy kullanmış olsun ya da olmasın; çağrının usulüne göre yapılmadığını, gündemin gereği gibi ilan edilmediğini, genel kurula katılma yetkisi bulunmayan kişilerin veya temsilcilerinin toplantıya katılıp oy kullandıklarını, genel kurula katılmasına ve oy kullanmasına haksız olarak izin verilmediğini ve yukarıda sayılan aykırılıkların genel kurul kararının alınmasında etkili olduğunu ileri süren pay sahipleri de iptal davası açabilir. İlgili pay sahipleri iptal davasını karar tarihinden itibaren 3 ay içinde yetkili mahkeme nezdinde açmalıdır.

Buna göre aktivist pay sahipleri, genel kurulun kanuna, esas sözleşmeye veya dürüstlük kuralına aykırı kararlarına karşı olumsuz oy kullanmak ve muhalefet şerhini tutanağa işletmek suretiyle iptal davası açabilir ve ilgili karara karşı yürütmenin durdurulmasını da talep edebilir. Muhalefetin tutanağa işletilmesi ile ilgili olarak ise bazı hususlara dikkat edilmelidir. İlk olarak muhalefet, şüpheye mahal vermeyecek şekilde

tutanağa işletilmelidir. Dolayısıyla yalnızca olumsuz oy kullanmak veya karar aleyhine görüş açıklamak yeterli kabul edilmemektedir.⁹ Buna ilaveten muhalefetin peşinen değil, her bir ilgili gündem maddesinin görüşülmesi ve kararın alınmasının ardından belirtilerek tutanağa yazdırılması gerekir.¹⁰

b. Yokluk ve Butlan

Genel kurul olarak nitelendirilemeyecek bir toplantıda alınacak kararlar yok hükmündedir. Örneğin toplantı veya karar nisaplarının sağlanmadığı kararlar veya genel kurulun Anonim Şirketlerin Genel Kurul Toplantılarının Usul ve Esasları ile Bu Toplantılarda Bulunacak Bakanlık Temsilcileri Hakkında Yönetmelik ("Yönetmelik") uyarınca Ticaret Bakanlığı temsilcisi huzurunda gerçekleştirilmesi gerekirken Bakanlık temsilcisi bulunmadan alınan kararlar yok hükmünde sayılır.¹¹ Diğer taraftan TTK m. 447 uyarınca genel kurulun, özellikle de (i) pay sahibinin, genel kurula katılma, asgari oy, dava ve kanundan kaynaklanan vazgeçilemez nitelikteki haklarını sınırlandıran veya ortadan kaldıran, (ii) pay sahibinin bilgi alma, inceleme ve denetleme haklarını, kanunen izin verilen ölçü dışında sınırlandıran ve (iii) anonim şirketin temel yapısını bozan veya sermayenin korunması hükümlerine aykırı olan kararlarına karşı pay sahipleri butlan davası açabilir.

Yokluk ve butlan davasını tüm menfaat sahipleri açabilir. Dolayısıyla yokluk ve butlan hallerinde aktivist pay sahipleri genel kurul kararlarına karşı dava açma hakkını kullanarak menfaatlerinin korunmasını sağlayabilir.

3. Bilgi Alma ve İnceleme Hakkı

Her bir pay sahibinin TTK m. 437 çerçevesinde şirketten bilgi alma ve inceleme hakkı bulunmaktadır. Genel kurul toplantısından en az 15 gün önce finansal tablolar, konsolide finansal tablolar, faaliyet raporu, denetim raporu ve kar dağıtım önerisi şirket merkez ve şubelerinde pay sahipleri tarafından incelenebilir. Bu belgeler arasından finansal tablolar ve konsolide finansal tablolar 1 yıl süreyle şirket merkez ve şubelerinde incelemeyi açık şekilde bulundurulur. Ayrıca pay sahipleri, gideri şirkete ait olmak üzere gelir tablosu ve bilançonun birer suretini talep edebilir.

Bunun yanında pay sahiplerinin genel kurul sırasında da bilgi alma ve inceleme hakkı söz konusudur. Pay sahipleri genel kurulda, yönetim kurulundan şirketin işleri ve denetçilerden denetime dair bilgi isteyebilir. Bu isteğe istinaden verilecek bilgiler, hesap verme ve dürüstlük ilkeleri bakımından özenli ve gerçeğe uygun olmalıdır. Talep edilen bilginin sağlanması ancak ticari sır veya korunması gereken başkaca

⁹ Ersin Çamoğlu (Reha Poroy ve Ünal Tekinalp), *Ortaklıklar Hukuku I*, 14. Baskı, Vedat Kitapçılık, 2019 ("Çamoğlu (Poroy / Tekinalp), *Ortaklıklar I*"), s. 608; Hasan Pulaşlı, *Şirketler Hukuku Şerhi*, C. II, 5. Baskı, Ankara, 2025 ("Pulaşlı"), s. 1170-1173

¹⁰ Çamoğlu (Poroy / Tekinalp), *Ortaklıklar I*, s. 608; Pulaşlı, s. 1177-1179.

¹¹ Çamoğlu (Poroy / Tekinalp), *Ortaklıklar I*, s. 594; Pulaşlı, s. 1072-1074.

bir şirket menfaati varsa reddedilebilir. Fakat herhangi bir pay sahibine genel kurul dışında bilgi sağlanmışsa, bir pay sahibinin genel kuruldaki istemi üzerine aynı bilgi, gündem ile ilgisiz veya ticari sır niteliğinde olsa dahi verilmek zorundadır. Bu husus özellikle de şirketi fiilen kontrol edebilen çoğunluk veya hâkim pay sahibinin azınlık pay sahibine göre üstün bilgiye sahip olduğu durumlarda gündeme gelebilecektir.

Pay sahipleri aynı zamanda genel kurul dışında da genel kurulda sorduğu sorularıyla ilgili olarak şirket ticari defterleri ve yazışmalarını incelemek için yönetim kuruluna talepte bulunabilir. İncelemenin bu şekilde gerçekleştirilebilmesi için bu hususta bir yönetim kurulu kararının alınması gereklidir.

Pay sahibinin bilgi alma ve inceleme talebi cevapsız bırakılır veya haksız olarak reddedilir yahut ertelenirse, istediği bilgiyi alamayan pay sahibi reddi izleyen 10 gün içerisinde veya diğer hallerde makul bir sürede yetkili mahkemeye başvurabilir.

Pay sahipleri ile şirket yönetimi arasında şirketin faaliyetleri ile ilgili olarak genel bir bilgi asimetrisi söz konusudur. Pay sahibi aktivizmi açısından bu faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için söz konusu bilgiye pay sahibinin erişmesi gerekebilir.¹² Dolayısıyla aktivist pay sahipleri, şirketin ve bağlı ortaklıklarının faaliyetleri, muhasebesi, finansal durumu ve performansı, hazırlanan raporları, ilişkili taraf işlemleri gibi konular hakkında bilgi alma ve inceleme haklarını kullanarak şirketin işleyişinde etkin bir rol üstlenebilir ve edindiği bilgiler çerçevesinde aktivist çalışmalarına yön verebilir. Bilgi alma istemi haksız bir şekilde reddedildiğinde ise bu konuda yetkili mahkeme nezdinde dava açarak şirketin denetimini ve gözetimini sağlamayı hedefleyebilir.

4. Yönetim Kurulu Üyelerinin Sorumluluğu Davası

Yönetim kurulu şirketin yönetim organı olarak özen ve bağlılık yükümlülüklerine tabidir, görevlerini şirket menfaatleri çerçevesinde yerine getirmek zorundadır. Bu bakımdan aktivist pay sahipleri, yönetim kurulu üyelerinin kusurlu olarak verdikleri zararlardan ötürü yönetim kurulu üyelerine karşı dava açabilir. Pay sahiplerinin sorumluluk davası açabilmeleri için genel kurulda ilgili yönetim kurulu üyelerinin ibrasına dair gündemde olumlu oy vermemesi gerekir. Diğer bir taraftan ibra kararını bilerek payı iktisap eden pay sahiplerinin de dava hakkının ortadan kalkacağı hatırlatılmalıdır.

5. İnternet Sitesi

Bağımsız denetime tabi olan şirketlerin TTK m. 1524 uyarınca internet sitesi açması ve gerekli ilanları ve belirli diğer içerikleri, varsa TTK'da belirtilen süre içinde ve böyle bir süre belirtilmemiş ise ilgili işlem yahut tescil ve ilan tarihinden itibaren en geç 5 gün içinde internet sitesinde yayımlaması gerekir. Bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi halinde ilgili kararlar iptal edilebilir ve yönetim kurulu üyelerinin sorumluluğu gündeme gelebilir.

¹² Özdemir, s. 57-60.

B. Azınlık Hakları

Halka kapalı şirketlerde sermayenin %10'una, halka açık şirketlerde ise sermayenin %5'ine sahip pay sahipleri azınlık¹³ olarak nitelendirilmektedir. Azınlık oluşturan pay sahipleri TTK tahtında onlara tanınan çeşitli haklarını kullanabilir.

1. Gündeme Madde Ekleme Hakkı

Kanuni istisnalar haricinde Türk şirketler hukukunda genel kurullar için gündeme bağlılık ilkesi geçerlidir. Bu bakımdan gündemde bulunmayan konular kural olarak genel kurulda müzakere edilemez ve karara bağlanamaz.

Azınlık pay sahipleri TTK m. 411 kapsamında gerektirici sebepleri ve gündemi belirterek yönetim kurulundan genel kurulu toplantıya çağırmasını veya genel kurul zaten toplanacak ise karara bağlanmasını istedikleri konuları gündeme koymasını isteyebilir. Bu talebin yönetim kuruluna noter aracılığıyla iletilmesi gerekir.

Yönetim kurulu çağrıyı kabul ederse genel kurul en geç 45 gün içinde yapılacak şekilde toplantıya çağrılır. Aksi hâlde çağrı istem sahiplerince yapılabilir. Fakat yönetim kurulu çağrıyı reddederse veya talebe 7 iş günü içerisinde olumlu cevap vermezse, söz konusu azınlık pay sahipleri genel kurulun toplantıya çağrılması için yetkili mahkemeye başvurabilir. Mahkeme talebi uygun görürse, gündemi düzenlemek ve çağrıyı yapmak üzere bir kayyım atayabilir ve kayyım ilgili işlemleri gerçekleştirir.

2. Bakanlık Temsilcisi Görevlendirilmesini Talep Etme Hakkı

Azınlık pay sahipleri, Yönetmelik m. 35(3) çerçevesinde Bakanlık temsilcisinin bulunması zorunlu olmayan genel kurul toplantılarında Bakanlık temsilcisinin atanması için şirkete gerekçeleri bildirmek suretiyle talepte bulunabilir. Şirketin ise bu talebi görevlendirme makamına iletmesi zorunlu kılınmıştır. Eğer bu şekilde Bakanlık temsilcisinin görevlendirilmesine karar verirse, Bakanlık temsilcisinin yokluğunda alınan genel kurul kararları geçersiz olur.

3. Denetçinin Görevden Alınması Davası

Azınlık pay sahipleri TTK m. 399(4) uyarınca denetçinin görevden alınmasını ve yerine başka denetçi atanmasını yetkili mahkemeden talep edebilir. Bu talebin ileri sürülebilmesi için özellikle de denetçinin tarafsızlığına dair bir kuşkunun söz konusu olması veya denetçinin şahsına ilişkin haklı bir sebebin varlığı gerekmektedir.

¹³ TTK'da ilgili terim "azlık" olarak ifade edilmekle birlikte uygulamada yaygın olduğu üzere "azınlık" kelimesini tercih edilmiştir.

4. Finansal Tabloların Görüşülmesinin Ertelenmesi Hakkı

Azınlık pay sahipleri TTK m. 420 kapsamında, genel kurul sırasında finansal tabloların müzakeresi ve buna bağlı konuların ertelenmesini isteyebilir. Bu istemi için ise azınlığın herhangi bir gerekçe göstermesi zorunlu değildir.¹⁴ Belirtmek gerekir ki TTK m. 413 çerçevesinde yönetim kurulu üyelerinin görevden alınmaları ve yenilerinin seçimi finansal tablolarının müzakeresi maddesiyle ilgili sayılır. Bunun yanında yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporu ile denetçinin raporu, yönetim kurulu üyelerinin ibrası ve kâr payının dağıtılmasının görüşüleceği gündem maddeleri de finansal tabloların görüşülmesi ile bağlantılıdır.¹⁵ Azınlığın bu istemi üzerine başkaca bir oylama veya karar almasına gerek olmaksızın genel kurul, toplantı başkanı tarafından 1 ay sonraya bırakılır.

Azınlık pay sahipleri, ikinci genel kurulda da finansal tabloların müzakeresinin geri bırakılmasının isteyebilir. Fakat bu talebin yapılabilmesi için finansal tabloların itiraza uğrayan ve tutanağa geçmiş bulunan noktaları hakkında, ilgililer tarafından dürüst hesap verme ölçüsü ilkeleri uyarınca cevap verilmemiş olması şarttır.

5. Özel Denetim

Her bir pay sahibi TTK m. 438 uyarınca, pay sahipliği haklarının kullanılabilmesi için gerekli olduğu takdirde ve yukarıda bahsedilen bilgi alma veya inceleme hakkı daha önce kullanılmışsa, belirli olayların özel bir denetimle açıklığa kavuşturulmasını, gündemde yer almasa bile genel kuruldan isteyebilir. Bu şekilde özel denetim isteme hakkı tüm pay sahipleri tarafından kullanılabilir. Genel kurul istemi onaylarsa, şirket veya her bir pay sahibi 30 gün içinde, yetkili mahkemeden özel denetçi atanmasını isteyebilir.

Bununla birlikte genel kurul özel denetim talebini reddederse, bu sefer azınlık pay sahipleri veya paylarının itibarî değeri toplamı en az bir milyon TL olan pay sahipleri 3 ay içinde yetkili mahkemeye başvurarak özel denetçi atanmasını talep edebilir. Bu bakımdan davacı; kurucuların veya şirket organlarının, kanunu veya esas sözleşmeyi ihlal ederek, şirketi veya pay sahiplerini zarara uğrattıklarını, ikna edici bir şekilde ortaya koyarsa mahkeme özel denetçi atar.

Atanan özel denetçi inceleme sonucu hakkında şirket sırlarını da koruyarak mahkemeye ayrıntılı bir rapor sunar; mahkeme de raporu şirkete tebliğ eder. Bunun ardından mahkeme, şirketin raporun açıklanmasının şirket sırlarını veya şirketin korunmaya değer diğer menfaatlerini zarara uğrattığına ve bu sebeple istem sahiplerine sunulmamasına ilişkin istemini değerlendirerek karar verir ve raporu gerekli gördüğü şekilde şirket ve talebi gerçekleştiren azınlık pay sahiplerine sunar.

¹⁴ Pulaşlı, s. 1013.

¹⁵ Çamoğlu (Poroy / Tekinalp), *Ortaklıklar I*, s. 571.

İlgili sürecin sonunda yönetim kurulu, raporu ve buna ilişkin değerlendirmeleri, ilk genel kurulda pay sahiplerine sunar.

6. Kuruluş ve Sermaye Artırımından Doğan Sorumlulukta İbraya Engel Olma

TTK m. 559'a göre kurucuların, yönetim kurulu üyelerinin ve denetçilerin, şirketin kuruluşundan ve sermaye artırımından doğan sorumlulukları, ilgili işlemin tescili tarihinden itibaren 4 yıl geçmedikçe sulh ve ibra yoluyla kaldırılamaz. Bu sürenin geçmesinden sonra da sulh ve ibra ancak genel kurulun onayıyla geçerlilik kazanabilir. Fakat azınlık pay sahipleri bu kararın onaylanmasına karşı ise sulh ve ibra kararı genel kurulca onaylanamaz.

7. Haklı Sebep Fesih

Azınlık pay sahipleri, TTK m. 531 uyarınca haklı sebeplerin söz konusu olduğu durumlarda yetkili mahkemeden şirketin feshine karar vermesini talep edebilir. Haklı sebepler arasında, somut olayın şartları da dikkate alınmak suretiyle, çoğunluk veya hâkim pay sahiplerinin şirketi dürüstlük kuralına aykırı yönetmesi, şirket varlıklarının haksız bir şekilde kullanılması veya aktarılması, azınlığın kâr payından uzun süre boyunca geçerli bir sebep olmadan mahrum bırakılması, bilgi alma ve inceleme hakları ile diğer pay sahipliği haklarının sistematik ihlali gibi durumlar sayılabilir.¹⁶ Şirketin feshi son çare olarak uygulanmalıdır ve mümkünse şirketin faaliyetlerine devam edebilmesi esastır. Bu noktada mahkeme fesih yerine azınlık pay sahiplerinin şirketten çıkarılmasına veya duruma uygun düşen ve kabul edilebilir alternatif çözümlere karar verebilir.

C. İmtiyazlar

Esas sözleşme ile düzenlenmesi koşuluyla belirli paylara diğerleri karşısında üstün haklar tanınarak imtiyazlar yaratılabilir. Bu bakımdan aktivist pay sahibinin halihazırda imtiyazlı paylara sahip olduğu durumlarda bu haklardan yararlanılarak pay sahibi aktivizmi faaliyetlerini genişletebilir.

Bunların başında TTK m. 360 hükmünde düzenlenen yönetim kurulunda temsil edilme imtiyazından bahsedilebilir. İlgili hüküm uyarınca belirli pay gruplarına, özellik ve nitelikleriyle belirli bir grup oluşturan pay sahiplerine ve azınlığa yönetim kurulunda temsil edilme imtiyazı esas sözleşme ile tanınabilir. Bu imtiyazı kullanabilen pay sahipleri, şirket faaliyetleri hakkında daha fazla bilgiye ve etkiye yönetim kurulundaki temsilcileri aracılığıyla sahip olabilir.¹⁷ Buna ek olarak yönetim kurulu üyeliğinden kaynaklanan hakların da yönetim kuruluna karşı kullanılması söz konusu olabilir.

¹⁶ Ünal Tekinalp (Reha Poroy ve Ersin Çamoğlu), *Ortaklıklar Hukuku II*, 14. Baskı, Vedat Kitapçılık, 2019 ("Tekinalp (Poroy / Çamoğlu), *Ortaklıklar II*"), s. 352 vd.; Kayıklık, s. 437.

¹⁷ Kayıklık, s. 440.

Diğer taraftan paylara başka imtiyazların da tanınması mümkündür. Örneğin pay sahiplerinin bilgi alma ve inceleme hakkı kapsamında belge sureti isteme hakkı belirli paylara imtiyaz tanınması suretiyle genişletilebilir¹⁸ veya oyda imtiyaz tanınan payları elinde bulunduran pay sahiplerinin belirli genel kurul kararları açısından söz sahibi olması sağlanabilir.

Son olarak esas sözleşmenin değiştirilmesine dair bir genel kurul kararı imtiyazlı pay sahiplerinin haklarını ihlal edecek nitelikte ise bu karar, imtiyazlı pay sahipleri özel kurulunda onaylanmadıkça uygulanamaz. Bununla birlikte yönetim kurulu, ilgili genel kurul kararının imtiyazlı pay sahiplerinin haklarını ihlal etmediği gerekçesi ile özel kurulun onaylamama kararı aleyhine dava açabilir.

D. Pay Sahipleri Sözleşmesinden Kaynaklanan Haklar

Şirketin pay sahipleri arasında bir pay sahipleri sözleşmesinin bulunması halinde şirketteki güç dengesinin korunabilmesi adına bir pay sahibine çeşitli hakların tanınması mümkün olabilir.¹⁹ Bu bakımdan pay sahipleri sözleşmelerinde şirketin kurumsal yönetimi açısından yönetim kurulu ile genel kurul toplantılarının nerede, ne zaman ve nasıl yapılacağı, toplantı ve karar yeter sayılarının ne olacağı, karar alınmasını zorunlu kılan belirli işlemlerin tespiti, yönetim kurulunun yapısı ve şirket faaliyetlerinin düzeni, genel kurulda alınacak belirli kararlara dair oy sözleşmeleri, ortakların bilgi alma ve inceleme hakları, şirketten çıkışı sağlayabilecek satım (*put option*) veya birlikte satma (*tag along*) hakları, şirket organlarının kilitlemesi durumunda çözüm mekanizmaları gibi çeşitli hükümler düzenlenebilir. Dolayısıyla aktivist pay sahibinin tarafı olduğu pay sahipleri sözleşmesi aktivist pay sahiplerinin menfaatlerini koruyacak şekilde baştan tasarlanabilir ya da sözleşme tahtında var olan hakları aktivizm faaliyetleri çerçevesinde kullanılabilir.

Sonuç

Yukarıda pay sahibi aktivizmi çerçevesinde pay sahiplerinin kullanabileceği bazı haklar ile araçlara değinilmiştir. Bu hakların ve araçların birbirleri ile ilişkili oldukları, birbirlerini tetikleyebilecekleri veya birlikte kullanılmak suretiyle daha etkili sonuçlar doğurabilecekleri unutulmamalıdır. Yine bu makalede bahsedilmemiş başka hak ve araçların da pay sahibi aktivizmi faaliyetlerinde kullanılabileceği belirtilmelidir. Her somut olay ise kendi içinde ayrıca incelenmeli ve söz konusu hak ve araçların kullanımını hukuki değerlendirmeden geçirilmelidir.

¹⁸ Tekinalp (Poroy / Çamoğlu), *Ortaklıklar II*, s. 57.

¹⁹ Gül Okutan Nilsson, *Anonim Ortaklıklarda Paysahipleri Sözleşmeleri*, Çağa Hukuk Vakfı Yayınları, 2004, s. 77.

Pay sahibi aktivizminin sağladığı başlıca faydalar arasında şirket değerinin artırılması, şirketin kurumsal yönetim ve performansını geliştirilmesi, aşırı masraflarının kısılması, denetim ve gözetimin sağlanması gibi hususlar belirtilebilir.²⁰ Bununla birlikte kısa vadede fayda etme hedefiyle gerçekleştirilen pay sahibi aktivizmi faaliyetlerinin şirketin uzun vadeli yatırımlarını olumsuz etkileyebileceği endişesi pay sahibi aktivizmi ile ilgili yapılan en temel eleştiri olarak karşımıza çıkmaktadır.²¹

Bu noktada şirketin menfaat sahipleri arasında uygun bir dengenin gözetilmesi tüm taraflar açısından faydalı olacaktır. Aktivist pay sahipleri ile şirketin yönetim kurulu ve kontrolü elinde tutan hâkim pay sahipleri arasında etkili bir iletişim kurulması, yapıcı eleştiri ve önerilerin dinlenmesi, talep edilen uygulamaların objektif bir biçimde değerlendirilmesi ve şirketin hem kısa vade hem de uzun vade stratejilerinin gözetilmesi pay sahibi aktivizminin başarısını sağlayacağı gibi şirketin tüm menfaat sahiplerine katacağı değeri de arttıracaktır.

²⁰ Özdemir, s. 173; Cindoruk, s. 340-342; Ergin / Erturan, s. 114; Serkan Ünal, "Serbest Yatırım Fonlarının Aktivist İşlemlerin Hisse Fiyat Performanslarının Analizi", Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, C. 12, S. 23, 2020, s. 672, 690.

²¹ Özdemir, s. 55; Cindoruk, s. 342-344; Solak, s. 133; Yatağan Özkan, s. 180; Bilen, s. 37; Ergin / Erturan, s. 103, 106. Kısa vadecilik ile ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. Yatağan Özkan, s. 157 vd.

Emtia Tahkimine Giriş: GAFTA ve FOSFA Örnekleri

Lara Oranlı

Giriş

Emtia, genel olarak “ticareti yapılabilen, satın alınabilen veya satılabilen herhangi bir madde ya da ürün” olarak anlaşılır.¹ Tahıl ve petrolden şekere, kahveye, kakaoya ve baharatlara kadar emtialar, küresel ticaretin ve tedarik zincirlerinin bel kemiğini oluşturur.² Fiyatlandırmaları, dağıtımları ve erişilebilirlikleri dünya çapında derin ekonomik, sosyal ve siyasi etkiler yaratır.³

Emtia ticareti çoğunlukla, sektör ticaret birlikleri tarafından çıkarılan ve uluslararası uygulamada yaygın şekilde benimsenen standart sözleşmeler üzerinden yapılandırılır.⁴ Bu sözleşmeler genellikle, uyuşmazlıkları ilgili ticaret birliğinin himayesinde faaliyet gösteren özel hakem heyetlerini yetkilendiren tahkim şartları içerir.⁵ Genellikle birden fazla yargı yetkisi alanını ve karmaşık sözleşme zincirlerini içeren emtia ticareti işlemlerinin büyüklüğü, hızı ve değişkenliği, uyuşmazlıkları emtia ticaretinin ayrılmaz bir parçası haline getirirken, tahkim de bu uyuşmazlıkların çözümü için tercih edilen mekanizma olmaktadır.

¹ Cambridge Dictionary, “Commodity”, Cambridge University Press, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/commodity>, erişim 25 Mart 2026. Bu makalede emtia kavramı İngilizce ‘commodity’ sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır.

² Michael Swangard ve Tamsyn Pickford, “The Arbitration Agreement and Arbitrability, Commodity Arbitrations”, Christian Klausegger vd. (edr.), Austrian Yearbook on International Arbitration, 2016, (“Swangard ve Pickford”) içinde, s. 29.

³ *Id.*

⁴ Elena Trbaldo-de Mestral, “Arbitrating Commodity Trading, Shipping and Related Disputes”, Manuel Arroyo (ed.), Arbitration in Switzerland: The Practitioner’s Guide, 2. Baskı, 2018 (“Trbaldo-de Mestral”) içinde, s. 1323.

⁵ *Id.*

Emtia tahkimi, uluslararası ticari tahkimin en eski biçimlerinden biridir.⁶ Küresel ticaret genişledikçe, Tahıl ve Yem Ticareti Birliği ("GAFTA", Grain and Feed Trade Association), Yağlı Tohumlar ve Yağ Birlikleri Federasyonu ("FOSFA", Federation of Oils, Seeds and Fats Associations), Londra Metal Borsası ("LME", London Metal Exchange) ve Londra Pirinç Komisyoncuları Birliği ("LRBA", London Rice Brokers' Association) gibi önde gelen ticaret birlikleri 19. yüzyılda ortaya çıkmış ve giderek daha fazla önem kazanmıştır.⁷ GAFTA ve FOSFA tarafından çıkarılan standart sözleşmeler, bugün kendi sektörlerindeki küresel ticaretin önemli bir bölümünü yönetmektedir. Küresel tahıl ve yem ticaretinin yaklaşık %80'i GAFTA standart sözleşmeleri kapsamında yürütülmektedir.⁸ Aynı şekilde FOSFA sözleşmeleri, dünya çapındaki yağ, tohum ve katı yağ ticaretinin yaklaşık %85'ini düzenler.⁹

Bu makale, emtia tahkiminin temel özelliklerini ana hatlarıyla ortaya koyacak ve bu özelliklerin GAFTA ve FOSFA'nın tahkim kurallarında nasıl somutlaştığını inceleyecektir. Son olarak Türkiye'deki işletmelerin dikkat etmesi gereken başlıca hususlara genel bir bakış sunacaktır.

Emtia Tahkiminin Ayırt Edici Özellikleri

Her ticaret birliğinin kendi kural dizisi olmakla birlikte, emtia tahkimi bir tahkim türü olarak bazı belirleyici özelliklere sahiptir. Aşağıda daha ayrıntılı olarak açıklanacak olan bu ortak özellikler, uluslararası emtia ticaretinin pratik ihtiyaçlarını yansıtır ve sektör uzmanlığı ile verimliliğe vurgu yapar.

A. Ticari Sektör Deneyimi

Emtia tahkiminin belirleyici özelliklerinden biri, avukatların sürece dahlinin sınırlı olmasıdır.¹⁰ Avukatların genel olarak dışarıda tutulmasının amacı, yargılamaların aşırı hukuki bir hâl almasını önlemek ve sistemin "ticaret için, tüccarlar tarafından" yürütülmesini sağlamaktır.¹¹ Tarihsel olarak, malların kalitesini değerlendirmek ve uyuşmazlıklar hakkında karar vermek için yalnızca tüccarların gerekli bilgiye sahip olması avukatları emtia tahkimi alanının dışında tutmalarına imkân sağlamıştır.¹²

⁶ Aceris Law, "Commodity Arbitrations", 1 Mart 2021, <https://www.acerislaw.com/commodity-arbitrations/>, erişim 25 Mart 2026.

⁷ *Id.*; Tralbaldo-de Mestral, s. 1323-1324.

⁸ GAFTA, "Contracts", <https://www.gafta.com/contracts/>, erişim 25 Mart 2026.

⁹ FOSFA, "FOSFA Contracts", <https://www.fosfa.org/contracts/>, erişim 25 Mart 2026.

¹⁰ Swangard ve Pickford, s. 33.

¹¹ Ciarb, "The Essentials of Commodities Arbitration", 23 Temmuz 2024, <https://www.ciarb.org/news-listing/the-essentials-of-commodities-arbitration/>, erişim 25 Mart 2026.

¹² Iryna Polovets, Matthew Smith ve Bradley Terry, "Gafta Arbitration is the Most Appropriate Forum for Disputes Resolution in Grain Trade", *Arizona Journal of International & Comparative Law*, C. 30, S. 3, 2013, s. 575.

Günümüzde, avukatların katılımına daha fazla alan tanınmış olsa da bu gelenek hâlen devam etmektedir.¹³

Çoğu durumda, hakemler hukuk eğitimi almış profesyonellerden ziyade önemli sektör deneyimine sahip ticaret erbabından oluşur.¹⁴

Ayrıca, birçok ticaret birliğinin kuralları, duruşmalara avukatların katılımını açıkça yasaklar.¹⁵ Bu kısıtlama özellikle hukuk firmaları veya bürolar (chambers)'da serbest çalışan avukatları hedef alır.¹⁶ Bunun bir sonucu olarak, taraflar kendi kurum içi hukuk müşavirlerini temsilci olarak atayarak bu yasağı genellikle aşmaktadır, zira bu kişilerin istihdamları gereği tüccar addedildikleri varsayılır.¹⁷ Bununla birlikte, emtia tahkiminde resmî hukuki temsil istisna olmayı sürdürmektedir. Ancak resmî temsil eksikliğine rağmen, avukatlar genellikle perde arkasında tarafların dilekçelerinin hazırlanması konusunda destek vermektedir.

GAFTA Tahkim Kuralları No. 125 ("GAFTA Kuralları"), hukuki temsil konusunda katı bir çerçeve sunmaktadır. Madde 4.8, tarafların "*açıkça hukuki temsil kabul edilmedikçe avukatlar*¹⁸ veya tamamen ya da esasen özel hukuk pratiğiyle iştigal eden başka bir hukuk mesleği mensubu tarafından temsil edilemeyeceğini" belirtir.¹⁹ Benzer bir yasak, temyiz aşamasında Madde 12.2 kapsamında uygulanır.²⁰ Bu hükümler uyarınca bir taraf, yalnızca iki özel durumda bir avukat görevlendirebilir: i) avukat tamamen ya da esasen özel hukuk pratiğiyle iştigal etmiyorsa veya ii) taraflar hukuki temsile açıkça izin vermişse.

Buna ek olarak, GAFTA Kuralları, kimlerin hakem olarak görev alabileceğini de sınırlandırır. Yalnızca GAFTA Onaylı Hakemler atanabilir,²¹ ve GAFTA üyeleri bünyesinde çalışan kurum içi avukatlar bu niteliği kazanabilse de, esasen özel hukuk pratiğiyle iştigal eden avukatlar hakem olamaz.²²

1 Nisan 2025 tarihli FOSFA Tahkim ve Temyiz Kuralları ("FOSFA Kuralları") benzer bir yaklaşım benimsemektedir. Taraflar, "*tamamen veya esasen özel hukuk pratiğiyle*

¹³ *Id.*, s. 576.

¹⁴ Tralbaldo-de Mestral, s. 1324.

¹⁵ Swangard ve Pickford, s. 39.

¹⁶ *Id.*

¹⁷ Laura Williams, "Arbitration in the Energy and Natural Resources Sector: What Can We Learn from Commodity Trade Association Arbitration?", Carlos González-Bueno (ed.), 40 Under 40 International Arbitration 2021, ("Williams") içinde, s. 420.

¹⁸ Avukat sözcüğü, metnin orijinal dilinde yer alan ve İngiliz hukukundaki farklı avukatlık türlerini ifade eden "barrister" ve "solicitor" kavramlarını kapsamak üzere çerçeve bir kavram olarak kullanılmıştır.

¹⁹ GAFTA Kuralları, m. 4.8.

²⁰ GAFTA Kuralları, m. 12.2.

²¹ GAFTA Kuralları, m. 3.7.

²² GAFTA, "How to Become a Gafta Qualified Arbitrator", <https://www.gafta.com/arbitration/how-to-become-a-gafta-qualified-arbitrator/>, erişim 25 Mart 2026.

iştigal eden bir müşavir, avukat veya herhangi bir hukuk mesleği mensubunu hazır bulunduramaz veya temsilci olarak görevlendiremez; bu durum yalnızca, Hakem Heyeti'nin tamamen kendi takdirine bağlı olarak, davanın özel öneme sahip olması halinde mümkündür ve bu durumda karşı tarafa da aynı hak tanınır."²³ Temyiz aşamasında da benzer bir kural geçerlidir, bu aşamada karar ilk derece kurulu yerine münhasıran temyiz kuruluna aittir.²⁴ FOSFA Kuralları ayrıca tamamen veya esasen özel hukuk pratiğiyle iştigal eden kişilerin hakem olarak görev yapmasını da yasaklar.²⁵

FOSFA sistemi, GAFTA'dan bir önemli noktada ayrılır: Taraflar kendi aralarında hukuki temsile izin verme konusunda anlaşamaz. Takdir yetkisi ilk derecede yalnızca hakem heyetine ve temyiz aşamasında yalnızca temyiz kuruluna aittir.

B. Yerleşim Yeri Maddesi

Ticaret birliklerinin tahkim kuralları genellikle bir yerleşim yeri maddesi içerir ve Londra'yı tahkim yeri, İngiliz hukukunu ise uygulanacak hukuk olarak belirler. Bu durum, tarafların veya uyuşmazlığın İngiltere ile hiçbir bağlantısı olmasa dahi geçerlidir.²⁶ Emtia tahkiminin ticaret birlikleriyle ve bir yargı yetkisi alanı olarak İngiltere ile uzun süredir devam eden bağlantısı, bu tahkim türünün belirleyici özelliklerinden biri olmaya devam etmektedir.²⁷

Hem GAFTA hem de FOSFA Kuralları, tahkim yeri olarak Londra, İngiltere'yi belirtir ve standart sözleşmeleri, İngiliz hukukunun uygulanacak hukuk olduğunu düzenleyen yerleşim yeri maddelerini içerir.²⁸

C. Hız ve Etkinlik

Ticaret birliklerinin tahkim kuralları, genel yasal zamanaşımı sürelerine kıyasla davaların başlatılması için genellikle çok daha kısa süreler öngörür.²⁹ Bu yaklaşım, ticarete kesinlik ve nihaiyeti teşvik etmek amacıyla benimsenmiştir.³⁰ Verimliliğe verilen önem doğrultusunda, ilk derece tahkim yargılamaları çoğunlukla yalnızca

²³ FOSFA Kuralları, m. 4(e).

²⁴ FOSFA Kuralları, m. 9(a).

²⁵ FOSFA Kuralları, m. 2(b).

²⁶ Örn. bkz. FOSFA Kuralları, Giriş; GAFTA Kuralları, m. 1.2; LME Tahkim Düzenlemeleri ("LME Düzenlemeleri"), m. 7.7, 16; SAL Kural ve Düzenlemeleri, m. 126-127.

²⁷ Aceris Law, "Commodity Arbitrations", 1 Mart 2021, <https://www.acerislaw.com/commodity-arbitrations/>, erişim 25 Mart 2026; Swangard ve Pickford, s. 46.

²⁸ FOSFA Kuralları, Giriş; GAFTA Kuralları, m. 1.2. Ayrıca bkz. GAFTA, "Contracts", <https://www.gafta.com/contracts/>, erişim 25 Mart 2026; ve FOSFA, "FOSFA Contracts", <https://www.fosfa.org/contracts/>, erişim 25 Mart 2026.

²⁹ Williams, s. 421.

³⁰ Trbaldo-de Mestral, s. 1325.

belgeler üzerinden, geniş kapsamlı belge sunumu gerekmeksizin yürütülür; bu da uyumsuzluğun daha hızlı çözümünü sağlar.³¹

FOSFA Kuralları uyarınca taraflar, kalite/durum taleplerine ilişkin tahkimi, sözleşme yapısına bağlı olarak, malların boşaltılmasından veya teslimatın tamamlanmasından itibaren ardışık 90 gün içinde başlatmak zorundadır.³² Diğer tüm davalar ise, sevkiyat dönemi sona erdikten veya malların nihai boşaltma tarihinden itibaren bir yıl içinde başlatılmalıdır.³³

GAFTA kuralları daha da katıdır; kalite ve durum taleplerinde tahkim, yüklemenin, teslimatın veya boşaltmanın tamamlanmasından itibaren en geç ardışık 21 gün içinde başlatılmalıdır.³⁴ "Rye Terms"³⁵ maddesi kapsamındaki uyumsuzluklarda ise bir istisna uygulanır ve süre malların nihai boşaltılmasını takip eden ardışık 10. güne kadar kısaltılır.³⁶ Diğer tüm davalar, sözleşme yapısına bağlı olarak belirlenen tarihlerden itibaren bir yıl içinde başlatılmalıdır.³⁷

Bu süreler, sözleşmeden doğan talepler için genellikle dava sebebinin ortaya çıktığı tarihten itibaren altı yıla kadar süre tanıyan İngiliz hukukundaki yasal zamanaşımı sürelerine kıyasla çok daha kısadır.³⁸

D. Temyiz Usulleri İçeren Çok Dereceli Tahkimler

Ticaret birliklerinin tahkim kuralları genellikle çok dereceli bir sistem sunar.³⁹ İlk derece tahkim tamamlandıktan sonra, kaybeden taraf, ticaret birliğinin yapısı içerisinde oluşturulan ve genellikle birlik tarafından doğrudan atanan üç ila beş hakemden oluşan bir temyiz kurulu aracılığıyla kararın gözden geçirilmesini talep edebilir.⁴⁰ Bu temyiz mekanizması, davanın yeniden görülmesini içerir ve tarafların yeni delil sunmasına izin verir.⁴¹ Ayrıca, ilk derece çoğunlukla yalnızca belgeler üzerinden karara bağlanırken, temyiz kurulu genellikle sözlü duruşma yapar; böylece tarafların hukuki dinlenilme hakkı güvence altına alınır.⁴² Bununla birlikte, kaybeden taraf, eğer

³¹ Williams, s. 421.

³² FOSFA Kuralları, m. 1(a).

³³ FOSFA Kuralları, m. 1(b).

³⁴ GAFTA Kuralları, m. 2.1.

³⁵ Rye Terms, belirli GAFTA sözleşmelerinde yer alan ve malların varış anındaki durumu konusunda alıcıya güvence sağlayan özel sözleşme hükümleridir.

³⁶ *Id.*

³⁷ GAFTA Kuralları, m. 2.2.

³⁸ İngiliz Zamanaşımı Kanunu 1980, Bölüm 5.

³⁹ Swangard ve Pickford, s. 36.

⁴⁰ *Id.*

⁴¹ Jacques Covo, "Commodities, Arbitrations and Equitable Considerations", ASA Bulletin, C. 10, S. 2, 1992, ("Covo") s. 140.

⁴² Williams, s. 421.

itiraz hakem heyetinin yetkisine ilişkinse, bu itirazın temyiz kuruluna değil, İngiliz Tahkim Kanunu 1996'da öngörülen süreler içinde İngiliz mahkemelerine götürülmesi gerektiğini unutmamalıdır.⁴³

Hem FOSFA hem de GAFTA Kuralları temyiz mekanizmaları öngörür.⁴⁴ FOSFA Kuralları uyarınca, temyiz başvurusu kararın verildiği tarihten itibaren 28 gün içinde yapılmalıdır; GAFTA Kuralları uyarınca ise temyiz bildirim, kararın verilmesini takip eden ardışık 30. günün öğle vaktinden daha geç olmamak üzere sunulmalıdır.⁴⁵ Her iki kural dizisi de temyiz aşamasında davanın baştan görülmesine izin verir.

E. Birleştirme

Emtia ticaretinde, malların hâlen gemi üzerindeyken satılması ve yeniden satılması yaygın bir uygulamadır.⁴⁶ Bu ardışık işlemler genellikle yalnızca tarih, taraflar ve fiyat gibi ayrıntılarda farklılık gösteren, neredeyse aynı sözleşmeler üzerinden yapılır.⁴⁷ Bu şekilde art arda yapılan ve birbirine bağlı sözleşmeler zinciri "*zincir sözleşmeler*" olarak adlandırılır.⁴⁸ Uyuşmazlıklar, özellikle malların kalite ve durumuna ilişkin olanlar, ortaya çıktığında, birden fazla paralel yargılama yürütülmesi verimsiz olur ve tutarsız kararlar ortaya çıkartabilir.⁴⁹

Bu sorunu çözmek için bazı ticaret birlikleri "*zincir tahkimler*" adı verilen özel bir sistem sunar.⁵⁰ Zincir tahkimlerde, tahkim ilk satıcı ile nihai alıcı arasında yürütülür ve verilen kararlar zincirde yer alan tüm ara tarafları bağlayıcı ve onlara karşı icra edilebilir nitelikte olur.⁵¹ Uluslararası emtia ticaretinin gerçekleri göz önünde bulundurularak tasarlanan bu mekanizma, paralel yargılamalar sorununa etkili bir çözüm sunar ve maliyetlerin minimumda tutulmasını sağlar.

Öte yandan, bazı ticaret birlikleri, tahkim kurallarında daha geleneksel birleştirme yetkileri sunarak, tahkim yargılamalarının birleştirilmesi konusunda kurula daha geniş takdir yetkisi tanır.⁵² Bu birleştirme; ortak hukuki veya maddi meselelerin bulunması ya da talep sonuçlarının birbirine bağlı olması gibi nedenlere dayanabilir.⁵³ Ayrıca

⁴³ Swangard ve Pickford, s. 36-37.

⁴⁴ FOSFA Kuralları, m. 7; GAFTA Kuralları, m. 10-12.

⁴⁵ FOSFA Kuralları, m. 7(a); GAFTA Kuralları, m. 10.1(a).

⁴⁶ Swangard ve Pickford, s. 40-41.

⁴⁷ *Id.*

⁴⁸ *Id.*

⁴⁹ *Id.*, Williams, s. 422.

⁵⁰ Örn. bkz., GAFTA Kuralları, m. 7.1; FOSFA Kuralları, m. 6(c). FOSFA ve GAFTA Kuralları ayrı bir birleştirme mekanizması sunmamaktadır ve "*zincir sözleşmeler*"in bulunmadığı durumlarda tahkim yargılamalarının ayrı ayrı yürütülmesi gerekir.

⁵¹ Birleştirme yetkileri için bkz. Williams, s. 422.

⁵² Britanya Kahve Birliği Londra Tahkim Kuralları 2012, Bölüm 4; LME Düzenlemeleri, Bölüm 11.

⁵³ Örn. bkz., LME Düzenlemeleri, Bölüm 11.

hakem heyetlerine tahkimlerin ne zaman birleştirileceğine karar verme konusunda daha geniş bir takdir yetkisi de tanınmış olabilir.⁵⁴ Birleştirme mekanizması da “zincir sözleşmeler”den kaynaklanan karmaşıklıkları gidermek amacıyla kullanılabilir.

FOSFA Kuralları, zincir sözleşmelerden doğan uyuşmazlıklar için özel bir hüküm sağlar; buna göre, uyuşmazlık malların kalite veya durumuyla ilgili olduğu sürece tahkim yargılaması ilk satıcı ile son alıcı arasında yürütülebilir.⁵⁵ Diğer türdeki talepler için de tahkim yargılaması ilk satıcı ile son alıcı arasında yürütülebilir; ancak bunun için zincirdeki tüm tarafların yazılı olarak anlaşması ve ara sözleşmelerin tamamının kurula sunulması gerekir. Bu durumda kurul, her sözleşmeye ilişkin ayrı karar verir.⁵⁶

Benzer şekilde, GAFTA Kuralları da tarafların yazılı olarak anlaşması hâlinde, hakem heyetinin ilk satıcı ile son alıcı arasında tek bir tahkim yapabileceğini, ancak kararın zincirdeki tüm taraflar için bağlayıcı olacağını düzenler.⁵⁷ Taraflar arasında yazılı bir anlaşma yoksa, hakem heyeti tahkim yargılamalarını eşzamanlı yürütmeyi tercih edebilir, ancak ayrı kararlar vermek zorundadır.⁵⁸

Hem FOSFA hem de GAFTA, zincir tahkimlerinin yalnızca taraflar arasındaki sözleşmelerde, taraf isimleri, sözleşme bedeli ve tarih dışında tüm önemli noktalarda tam bir özdeşlik bulunduğu durumlarda yapılmasına izin verir.⁵⁹

F. İcra

Emtia tahkiminin bir diğer ayırt edici özelliği, ilgili ticaret birliklerinin üstlendiği gözetim rolüdür.⁶⁰ Birçok birlik, tahkim kurallarına “mütemerrit hükümleri” ekleyerek, kararın yerine getirilmesini takip etme ve takdirleri doğrultusunda, karara uymayan borçluyu mütemerrit listelerinde yayımlama yetkisi tanır.⁶¹ Bu yaptırım ilk bakışta mütevazî görünebilir; ancak ticari açıdan önemli sonuçlar doğurur. Listeye alınmak, borçlu üzerinde kararı yerine getirmesi yönünde ciddi bir baskı yaratır ve diğer piyasa katılımcıları tarafından güvenilmez bir iş ortağı olarak görülebileceği için yeni ticari işlemlere girme kabiliyetini zayıflatabilir.⁶²

İlk bakışta bu mekanizma, tahkimin gizli niteliğiyle çelişkili görünebilir. Ancak uygulanabilir tahkim kuralları, tarafların ticaret birliğinin kuralları uyarınca tahkim yapmayı

⁵⁴ Örn. bkz., Britanya Kahve Birliği Londra Tahkim Kuralları 2012, Bölüm 4.

⁵⁵ FOSFA Kuralları, m. 6(c).

⁵⁶ *Id.*

⁵⁷ GAFTA Kuralları, m. 7.1.

⁵⁸ *Id.*, m. 7.2.

⁵⁹ GAFTA Kuralları, m. 7.1; FOSFA Kuralları, m. 6(c).

⁶⁰ Williams, s. 422.

⁶¹ Swangard ve Pickford, s. 43.

⁶² *Id.*

seçmek suretiyle bu tür açıklamaların birlik tarafından yapılmasına rıza gösterdiğini açıkça belirtir.⁶³

FOSFA Kuralları uyarınca, bir taraf kararı ardışık 28 gün içinde icra etmezse, FOSFA, ödememe bildirimini duyuru panosunda yayımlama veya üyelerine dağıtma yönünde takdir yetkisini kullanabilir.⁶⁴ FOSFA Kuralları uyarınca tahkimi kabul eden tüm tarafların, FOSFA'nın bu tür bir işlem yapmasına rıza gösterdiği kabul edilir.⁶⁵

Aynı şekilde, GAFTA Kuralları uyarınca da bir taraf nihai karara uymazsa, GAFTA temerrüt durumunu karar alacaklının talebi üzerine GAFTA Duyuru Panosu'nda, veyainternet sitesinde yayımlayabilir veya üyelerine iletebilir.⁶⁶ GAFTA Kuralları da tarafların bu tür bir işleme rıza gösterdiğini düzenler.⁶⁷ Ancak GAFTA sistemi önemli bir sınırlama içerir: GAFTA'nın bu işlemi yapmasını talep eden taraf hâlihazırda Mütemerit olarak listelenmişse, böyle bir talepte bulunması yasaktır.⁶⁸

Türkiye'deki Tüccarlar Açısından Pratik Sonuçlar

Türkiye, zeytinyağı, ayçiçeği tohumu, pamuk tohumu, arpa ve çavdar gibi çeşitli emtiaların önde gelen üretici ve ihracatçıları arasındadır.⁶⁹ Orta Doğu'da devam eden çatışmanın tetiklediği küresel emtia fiyatlarındaki son artış ışığında,⁷⁰ Türkiye'deki üreticiler, küresel ticaret ortaklarıyla daha fazla sayıda uyuşmazlıkla karşılaşma riski altındadır.

Bu çerçevede, Türkiye'deki tüccarların emtia tahkiminin kendine özgü niteliklerinin farkında olmaları ve bu tahkim türünün kendi yapısal riskleri ile kısıtlamaları içerdiğini anlamaları önem arz etmektedir. Bu nedenle GAFTA ve FOSFA çerçevesinde uyuşmazlıklarını çözümlenmenin pratik sonuçlarını iyi kavramaları hayati önem taşır.

İlk olarak, sektör uzmanlığı şüphesiz ki uyuşmazlık çözüm sürecine değerli teknik içgörüler sağlar; ancak ilgili emtia piyasalarının nispeten az sayıda aktörü olması,

⁶³ *Id.*

⁶⁴ FOSFA Kuralları, m. 11(c).

⁶⁵ *Id.*

⁶⁶ GAFTA Kuralları, m. 24.1.

⁶⁷ *Id.*

⁶⁸ *Id.*, m. 24.3.

⁶⁹ Foreign Agricultural Service U.S. Department of Agriculture, "Global Production", <https://www.fas.usda.gov/data/production?commodity=almonds>, erişim 25 Mart 2026.

⁷⁰ Marketplace, "War in the Middle East is Pushing Up Agricultural Commodities' Prices", 9 Mart 2026, <https://www.marketplace.org/story/2026/03/09/ag-commodities-prices-grow-as-war-in-middle-east-continues>, erişim 25 Mart 2026.

hakem heyetinde yer alan kişilerin tarafların ticari ortağı veya rakibi olma ihtimalini artırır ve bu durum hakemlerin tarafsızlığını güvence altına almayı zorlaştırabilir.⁷¹

İkincisi, yargılamalara hukuk profesyonellerinin dâhil olmaması, kararların tutarlılığını olumsuz etkileyebilir ve uyuşmazlıkların sonucunu öngörmeyi zorlaştırabilir.⁷²

Ayrıca, büyük şirketlerin genellikle kurum içi hukuk müşavirleri bulunurken, daha küçük aktörler dezavantajlı konuma düşebilir. Elbette, hukuki temsilin yargılamalardan dışlanmış olması, avukatların tamamen süreç dışında olduğu anlamına gelmez. Çoğu zaman avukatlar, perde arkasında müvekkillerine yazılı dilekçelerin hazırlanmasında yardımcı olarak danışmanlık sağlar. Nitekim GAFTA Kuralları Madde 17.2, tarafların yazılı süreçler için hukuki temsilci tutmakta serbest olduklarını açıkça düzenler. Ancak bu temsilcilerin masrafları karşı taraftan tahsil edilemez; bu da tarafların hukuki temsilci tutmasını önemli ölçüde zorlaştırarak, kurum içi hukuk birimleri olan şirketlere rekabet avantajı sağlayabilir.

Türkiye'deki tüccarlar, GAFTA ve FOSFA standart sözleşmelerinde İngiliz hukukunun uygulanacak hukuk olarak seçilmesine de büyük dikkat göstermelidir. İngiliz ve Türk hukuk sistemleri arasında önemli farklılıklar bulunduğundan, hukuk ekiplerinin İngiliz hukukuna hâkim olmamaları, sözleşmenin ifası sırasında veya sonrasında ortaya çıkabilecek uyuşmazlıklarda beklenmedik sorunlara yol açabilir.

Londra tahkim yeri olarak belirlendiğinden, GAFTA ve FOSFA kararları Türkiye'de doğrudan icra edilemez; New York Konvansiyonu kapsamında tenfiz edilmesi gerekir. Aynı şekilde, olası iptal davaları da İngiliz mahkemelerinin yargı yetkisine girer.

GAFTA ve FOSFA çerçevelerinde ticaret yapan tarafların, uyuşmazlık çözüm süreçlerini başlatırken geçerli süre sınırlarına da dikkat etmeleri gerekir. Bu sürelerin kaçırılması, yasal zamanaşımı süresi dolmamış olsa dahi hak kaybına yol açabilir.

Bununla birlikte, tahıl ve yem piyasaları ile sıvı yağ, katı yağ ve tohum piyasalarında faaliyet gösteren tüccarlar için FOSFA ve GAFTA kapsamındaki tahkim mekanizmaları; uyuşmazlıkların hızlı ve etkili şekilde çözülmesini sağlayarak ve ticari baskı yoluyla kararlara uyulmasını sağlayarak tartışmasız önemli avantajlar sunar. Ayrıca, bu standart sözleşmeler, ilgili sektörlerde uluslararası emtia işlemlerine girmenin baskın, hatta çoğu zaman tek, çerçevesi hâline gelmekte olup, tahkim sistemlerini küresel ticaret uygulamalarının ayrılmaz bir parçası hâline getirmektedir.

⁷¹ Covo, s. 139.

⁷² Williams, s. 421; Swangard ve Pickford, s. 39.

İstanbul Ofisi

Büyükdere Cad No. 195
D:6, Levent, 34394
İstanbul, TÜRKİYE
+90 (212) 278 64 13

Londra Ofisi

1 Mark Sq. EC2A 4EG,
Londra, Birleşik Krallık

info@kabinelaw.com
www.kabinelaw.com

Kabine Insights
Sayı: 04 | Mart 2026

